УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН
ТАМГЫН ГАЗАР

ПАРЛАМЕНТЫН
СУДАЛГАА
СУРГАЛТЫН
ХҮРЭЭЛЭН

ПАРЛАМЕНТЫН СОНГУУЛИЙН ТОЙРОГ, МАНДАТЫН ТООГ ТОГТООХ ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ БА ШАЛГУУР: ПАРЛАМЕНТЫН ЗАСАГЛАЛТАЙ (НЭГ ТАНХИМТАЙ) ОРНУУДЫН ТУРШЛАГА

Харьцуулсан судалгаа
Судалгааны код: СТ-23/206

Хянасан:	Парламентын судалгаа, сургалтын хүрээлэн (ПССХ)-гийн захирал Ц.Цогзолмаа
Судалгаа удирдсан:	ПССХ-ийн Эрдэмтэн нарийн бичгийн дарга, ахлах зөвлөх Ц.Норовдондог (Ph.D.)
Судлаачид:	Д.Халиун, Г.Билгээ, Д.Жигваагүнсэл, О.Нарантуяа, Р.Оргилмаа

Улаанбаатар хот

ГАРЧИГ

ГАРЧИГ..... 1

Нэг. ПАРЛАМЕНТЫН СОНГУУЛИЙН ТОЙРОГ, МАНДАТЫН ТООГ ТОГТООХ ЗОХИЦУУЛАЛТ.....2

Хоёр. ПАРЛАМЕНТЫН СОНГУУЛИЙН ТОЙРОГ, МАНДАТЫН ТООГ ТОГТООХ ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ БА ШАЛГУУР: ПАРЛАМЕНТЫН ЗАСАГЛАЛТАЙ (НЭГ ТАНХИМТАЙ) ОРНУУДЫН ТУРШЛАГА.....6

2.1.Парламентын гишүүдийн тоо.....6

2.2.Сонгуулийн тойргийг тогтоох.....8

2.3.Сонгуулийн тойргийн хилийн цэсийг тогтоох шалгуур.....9

ХАВСРАЛТУУД.....35

Хавсралт 1. Кирибати Улсын Манеаба ни Маунгатабу (Парламент)-гийн сонгуулийн торгийн хуваарь.....35

Хавсралт 2. Македон Улсын сонгуулийн тойргийн хуваарь.....36

Хавсралт 3. Унгар Улсын муж, нийслэл дэх бие даасан тойргийн тоо.....39

Нэг. ПАРЛАМЕНТЫН СОНГУУЛИЙН ТОЙРОГ, МАНДАТЫН ТООГ ТОГТООХ ЗОХИЦУУЛАЛТ

1.1.Зарчим[1]

Сонгуулийн тойрогтой холбоотойгоор олон улсад баримталж буй стандарт нь Венецийн Комиссын Сонгуулийн асуудлаарх сайн туршлагын тухай дүрэм юм. Уг дүрэмд тэгш саналын эрхийг "Тойрог бүрт ижил тэгш саналын эрх олгох: сонгуулийн тойргууд дээр суудлын тоог ижил хуваарилсан байх" гэж заасан. Тэгш саналын эрх нь сонгуулийн шударга байдлын үзэл баримтлалын чухал хэсэг юм. Үүнийг төлөөллийн болон тойрогт мандатын тоог хуваарилахад нөлөөлж болох тэгш сонгох эрхийн бусад хэсгээс салгаж болохгүй юм. Олон улсын стандартад нийцүүлэн тойрогт мандатын тоог хуваарилахад нөлөөлөх бусад хүчин зүйлст ил тод байдал, эрх мэдлээ дур зоргоор урвуулан ашиглахгүйгээр тойргийн нутаг дэвсгэрийг тогтоох хараат бус байгууллага зэрэг багтана.

Сонгуулийн тойргийн нутаг дэвсгэрийг тогтооход дараах зарчмуудыг харгалзан үзэх шаардлагатай.

Төлөөлөх чадвар

Тэгш саналын эрх нь сонгуулийн төлөөллийн ардчиллын зарчимтай харилцан уялдаж байдаг. Энэ нь иргэд бүх нийтийн, чөлөөт, шууд, нууц сонгуулиар сонгогдсон төлөөлөгчдөөр дамжуулан, "нэг хүн, нэг санал" гэсэн бүх нийтийн зарчмыг ашиглан улс төрийн шийдвэрт оролцох боломжтой байхыг хэлнэ.

Төлөөлөх чадвар нь дараах таван шинж чанар(элемент)-ыг агуулдаг:

1. Сонгогчдын оролцооны цар хүрээ;
2. Сонгогч болон сонгогдсон хүмүүсийн хоорондын харилцааны шууд байдал;
3. Сонгогчдод олгогдсон сонголтын хүрээ;
4. Сонгогч бүрийн үр дүнтэй, нөлөөтэй байх тэнцвэртэй түвшин;
5. Төлөөлөл хүртдэг сонгогчдын эзлэх бодит хувь.

Төлөөлөх чадвар гэдэг нь сонгогчид улс орны ашиг сонирхлыг эрхэмлэн, өөрсдийг нь бүрэн төлөөлж чадах төлөөлөгчийг нийт ард түмний төлөөлөл болгон сонгох боломжоор хангасан сонгуулийн нутаг дэвсгэрийн хүрээ буюу сонгуулийн тойрог тогтоохыг илэрхийлнэ. Зарим тохиолдолд төлөөлөх чадвар нь сонгогчид болон ард түмний өөр өөр нэгдмэл ашиг сонирхол бүхий бүлэг (communities of interests)-ийн эрх ашигтай зөрчилдөх эрсдэлтэй байдаг. Тухайлбал, нэгдмэл ашиг сонирхол бүхий бүлэг нь үндэстэн ястан, хэл болон шашнаар ижилсэх бүлгүүдтэй нэгдмэл ашиг сонирхол байж болно. Түүнчлэн нэг засаг захиргааны нэгжийн хил хязгаарт газар зүйн хувьд орон нутгийн иргэд, эсхүл арал зэргээр хязгаарлагдсан нэгдлийг нэгдмэл ашиг сонирхол бүхий бүлэг гэж тодорхойлж болно. Үүнээс үүдэн цөөнхийн төлөөллийг хангахтай холбоотой асуудлыг сонгуулийн тойргийн нутаг дэвсгэрийг тогтооход харгалзах шаардлага бий болно.

Тэгш саналын эрх нь парламентын ардчиллын чухал элемент юм. Сонгуулийн зөв зохион байгуулалт болон тойргийн хуваарилалтыг зөв хослуулснаар сонгогчдын санал тэнцүү байх зарчим баталгааждаг. Англо-Саксоны сонгуулийн системд үүнийг “тэгш үнэ цэнтэй тэгш саналын зарчим” буюу “principle of equal votes of equal value” гэж нэрлэдэг.

Хувь тэнцүү хүн амтай тойргууд нь сонгогчид сонгуульд ижил тэнцүү хувиар санал өгөх боломж олгодог. Тухайлбал, нэг мандаттай тойрогт тойргуудыг харьцуулахад нэг тойрог нөгөө тойргоосоо олон сонгогчтой тохиолдолд тус тойргоос сонгогдсон төлөөлөгч

[1] https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2017)034-e

хүн ам багатай тойрогтой харьцуулахад сонгогчдын нөлөөллийн жин багатай байна. Энэ нь бүх санал ижил жинтэй байх ёстой гэсэн сонгуулийн ардчиллын бүх нийтийн зарчмын мөн чанарыг зөрчихөд хүргэж байна. Олон мандаттай тойргийн хувьд олон хүн амтай тойрог олон төлөөлөгчтэй байх жишээтэй.

Тэгш саналын эрхийн зөрчил нь active electoral geometry буюу тойргийн нутаг дэвсгэрийн хуваарилалтыг хэрэглэснээс үүдэн төлөөллийн тэгш бус байдал үүсэх, мөн passive electoral geometry-ийн буюу мандатын тоо болон тойргийн нутаг дэвсгэрийн хуваарилалт хийхгүй удаан явснаас үүдэн тус тус үүсч болно.

Цөөнхийн төлөөлөл

Сонгуулийн тойргийн нутаг дэвсгэрийг тогтоох үйл явц нь үндэсний цөөнхөд хохирол учруулах ёсгүй. Тухайлбал, газар зүйн хувьд төвлөрсөн цөөнхийг сонгуулийн хэд хэдэн тойрогт хуваах, ингэснээр нэг сонгуулийн тойрог бүрт сонгогчдын цөөнх *(ethnic gerrymandering)* болгон хуваахыг хориглох ёстой бөгөөд ялгаварлан гадуурхахгүй байх зарчмыг зөрчсөн гэж үзнэ. Сонгуулийн тойргийн нутаг дэвсгэрийг төвлөрсөн цөөнхийн төлөөллийг хангах байдлаар тогтоож болно. Ингэхдээ үндэстэн ястны суудлыг сонгуулийн апартеидын хэлбэрт хүргэж болзошгүй хэлбэрээр тогтоохоос зайлсхийвэл зохимжтой.

Сонгуулийн хууль тогтоомжоор төлөөллийн тэнцвэргүй байдал уламжлагдан ирснийг шийдвэрлэх тусгай арга хэмжээ авч болно. Зарчмын хувьд “affirmative action” буюу цөөнхийг дэмжих/тэгш байдлыг тогтооход чиглэсэн зориудын арга хэмжээ бүхий ийм арга хэмжээ нь сонгууль тэгш байх зарчимд харшлахгүй.

Олон улсын эрх зүй нь дээрх тусгай арга хэмжээ буюу зорилгодоо нийцсэн ухаалаг байх зарчим (principle of proportionality)-ыг бодитой, үндэслэл бүхий шаардлага бий болсон, тэдгээр нь бусад хүний эрхэд харшлахгүй байх тохиолдолд хэрэглэхийг хориглоогүй. Тиймээс, тусгай арга хэмжээ нь өөрөө ялгаварлан гадуурхлыг дэмжиж байвал тэдгээрийг хүлээн зөвшөөрөх боломжгүй, харин тэгш байдлыг үр дүнтэй хангах, зорилгодоо нийцсэн ухаалаг байх зарчимд нийцсэн тохиолдолд хүлээн зөвшөөрөгдөх юм.

Зарим улсад үндэсний цөөнх нь “minimum representation” төлөөллөөр баталгаажсан байдаг. Тухайлбал, Словени Улсад Унгар, Итали үндэстнүүд Үндэсний Ассамблейд тус бүр нэг суудалтай байна. Румын Улсад парламентад суудал авах шаардлагатай саналын босгыг даваагүй үндэсний цөөнхөд хамаарах иргэдийн байгууллага тус бүр нэг суудал авах эрхтэй байдаг. Бельги, Итали улсууд Сонгуулийн хууль тогтоомждоо герман хэлтэй цөөнхөд парламентад суудал хуваарилахаар зохицуулсан байна.

Боломжийн тэгш байдал

Тэгш саналын эрхийн зарчим нь намуудад суудал хуваарилахад хамаарахгүй, улмаар пропорциональ үр дүнд хүргэхийг чухалчилдаггүй ч боломжийн тэгш байдлыг хангах ёстой. Намын төлөөллийг аль болох багасгах зорилготой оролдлогууд, сонгуулийн тойргийг эрх баригчид өөрсдөө өөрт ашигтайгаар тогтоож ялах магадлалыг нэмэгдүүлэх улс төрийн бодлого нь боломжийн тэгш байдалд харшлах юм.

1.2.Процедурын баталгаа

Ил тод байдал

Сонгуулийн тойргийн нутаг дэвсгэрийг тогтоох үйл ажиллагааг хуулийн дагуу сонгууль явагдахаас доод тал нь нэг жилийн өмнө явуулах ёстой. Сонгуулийн тухай хуулийн бүх чухал зохицуулалтуудын нэгэн адил тойргийн нутаг дэвсгэрийг тогтоох үйл ажиллагаа нь холбогдох бүх оролцогч талуудын оролцоотойгоор, олон нийтийн өргөн хэлэлцүүлгийн

үндсэн дээр хийгдэх ёстой. Энэ нь оролцогч талууд болон сонгогчдын аль алинд нь хүлээн зөвшөөрөгдөх баталгаа болно.

Сонгуулийн тойргийн нутаг дэвсгэрийг тогтоох бие даасан, хараат бус байгууллагын эрх мэдлийг хязгаарлаж, өөрийн дур зоргоор эрх мэдлээ урвуулан ашиглахгүй байх

Дур зоргоор эрх мэдлээ урвуулан ашиглахыг хязгаарлах хууль зүйн чухал хамгаалалт, хуулийн засаглалын баталгаа бол эрх мэдлийг урвуулан ашиглах боломжийг хязгаарлах эрх зүйн хязгаарлалт байдаг. Ийм зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх аргын нэг нь тойргийн нутаг дэвсгэрийг засаг захиргааны нэгж, нутаг дэвсгэрийн хуваарилалттай уялдуулах явдал юм. Ингэхдээ газарзүйн болон түүхэн шалгуурыг харгалзан үзэж болох юм. Үүнээс гадна тойргийн нутаг дэвсгэрийн хил хязгаар тасраагүй байна.

1.3.Сонгуулийн тойргийн хэлбэр

Улс орнууд олон мандаттай, эсхүл нэг мандаттай сонгуулийн тойрог, эсхүл хоёуланг нь хослуулан ашигладаг.

Улсын нутаг дэвсгэр нэг сонгуулийн тойрог

Зарим улс улсын хэмжээний нэг тойрогтой бол зарим улс жижиг тойргуудтай хослуулдаг байна. Нидерланд Улс 150 мандаттай, Киргиз, Израил улсууд 120 мандаттай улсын хэмжээний нэг тойрогтой байна. Монако Улс нь 24 мандаттай улсын хэмжээний нэг тойрогтой. Монтенегро Улс нь улсын хэмжээний 81 мандат бүхий нэг тойрогтой. Серби Улс 250 мандат бүхий нэг тойрогтой байна. Сан-Марино, Словак улсууд тус бүр улсын хэмжээний нэг тойрогтой байна.

Зарим улсын хувьд зөвхөн тодорхой тооны мандатыг улсын хэмжээний тойрогт хуваарилдаг. Андорра Улс нь 14 мандаттай улсын хэмжээний тойргийг 2 мандаттай 7 тойрогтой хослуулдаг. Гүрж Улс нь 77 мандаттай улсын хэмжээний нэг тойрог, 73 нэг мандаттай тойргийн хослолыг ашигладаг. Унгар Улс 106 нэг мандаттай тойргийг 93 мандаттай улсын хэмжээний тойрогтой хослуулан ашигладаг. БНСУ нь 47 суудалтай улсын хэмжээний тойргийг 253 нэг мандаттай тойрогтой хослуулдаг. Литва Улс 70 мандаттай улсын хэмжээний тойрог, 71 нэг мандаттай тойрогтой. Марокко Улс нь 90 мандаттай улсын хэмжээний тойргийг 92 олон мандаттай тойрогтой хослуулдаг. Молдова Улс 2017 онд улсын хэмжээний нэг тойрог (51 суудал), нэг мандаттай 50 тойрог бүхий тогтолцоог нэвтрүүлсэн байна. Хоёр санал бүхий системээрээ алдартай ХБНГУ нь 299 нэг мандаттай тойргийг (Länder) намын жагсаалттай хослуулдаг.

Олон мандаттай тойрог

Ихэнх улс орнууд зөвхөн олон мандаттай тойрог ашигладаг. Энэ нь ихэвчлэн засаг захиргааны нэгж, нутаг дэвсгэрийн хуваарилалттай давхацдаг. Ийнхүү давхацсан олон мандаттай тойргийг ашиглахын давуу тал нь тойрогт суудал хуваарилах боломжтой тул тойргийг дахин хуваарилах хэрэгцээг бууруулдаг явдал юм. Харин олон мандаттай тойргууд нь хэмжээний хувьд ялгаатай байж болзошгүй.

Ихэнх улс орнуудын сонгуулийн тойрог нь холбооны, бүс нутгийн болон орон нутгийн бусад хуваарилалттай тохирч байдаг. Тухайлбал, Албани Улс парламентын 140 гишүүнийг 12 тойргоос сонгодог. Сонгуулийн тойргийн нутаг дэвсгэр нь засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгжтэй давхацдаг. Австри Улс нь тус бүр 7-37 мандаттай 9 тойрогтой ба тойргийн нутаг дэвсгэр нь тус улсын мужуудтай давхацдаг. Бразил Улсын муж, нутаг дэвсгэр, холбооны дүүрэг бүр 8-70 мандаттай сонгуулийн тойрогтой байна. Бельги Улс нь тус бүр 4-24 мандаттай 11 тойрогтой бөгөөд мужууд болон Брюссель хотын засаг

захиргааны нэгжид хуваарилагддаг. Болгар Улс 240 мандатыг 31 сонгуулийн тойрогт хуваадаг. Сонгуулийн тойргийн гурав нь нийслэл Софи хотод, хоёр нь Пловдив мужийн засаг захиргааны нэгжид оногддог. Үлдсэн тойрог нь одоо байгаа засаг захиргааны бүсүүдтэй давхацдаг байна. Финланд Улсад сонгуулийн тойргийг мужууд, хотын захиргаанд тулгуурлан хуваарилагддаг. Норвеги Улс олон мандаттай 19 тойрогтой бөгөөд эдгээр нь тойргуудтай давхацдаг. Португал Улсын эх газрын хувьд сонгуулийн тойргийг засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгжтэй нийцүүлэн хуваарилдаг. Эдгээр тойргоос гадна Мадейра автономит мужийн тойрог, Азорын автономит мужийн тойрог байдаг. Мөн гадаадад амьдардаг сонгогчид хоёр тойрогт хуваагддаг, нэг хэсэг нь Европын орнуудын нутаг дэвсгэр, нөгөө нь үлдсэн улсууд болон Макаог төлөөлдөг байна. Румын Улс нь нийт 43 сонгуулийн тойрогтой үүнээс 41 засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгжид хуваарилагддаг, мөн нийслэл Бухарест хот, болон гадаадад амьдардаг румынчуудыг төлөөлөх тус бүр нэг сонгуулийн тойрогтой байна.

Бусад улс орнууд олон мандаттай тусгай тойргуудтай бөгөөд тэдгээр нь засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгжтэй уялддаггүй байна. Энэ нь нэг тойрогт ногдох суудлын тоо тогтмол байх үед энэ нь зайлшгүй юм. Тухайлбал, Македон Улсын хууль тогтоомжоор улс доторх 6 сонгуулийн тойргоос тус бүр 20 гишүүнийг сонгох бол, 1 тойрог 3 мандаттай байх ба гадаадад амьдарч байгаа сонгогчдыг төлөөлнө. Сонгуулийн тойрог нь засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгжтэй уялддаггүй бусад улс орнуудын тоонд Исланд Улс багтах бөгөөд 10-11 мандаттай 6 тойрогтой; Мальта Улсын Үндсэн хуульд 9-15 тойрогтой байхаар заасан бөгөөд тойргийн тоо сондгой тоо байх болно гэж заасан. Нэг тойрогт ногдох мандатын тоог хуулиар тогтооно.

Хорват Улс нь тус бүр 10 суудал бүхий 14 олон мандаттай тойрог байдаг бөгөөд тус улсаас гадуур амьдардаг сонгогчдын 3 суудал бүхий 1 олон мандаттай тойрог, үндэсний цөөнхийн төлөөлөх 8 суудал бүхий 1 тойрогтой. Дани Улсын Үндсэн хуульд заасны дагуу 10 суудал бүхий олон мандаттай 10 тойрогтой байх ба Фарерын арлууд болон Гренландаас тус бүр хоёр мандаттай 2 тойрог байхаар заасан байдаг бөгөөд зөрүүг нөхөх 40 суудалтай байна.

Нэг тойрог-нэг мандат

Венецийн Комиссын гишүүн орнуудын дотор сонгуулийн тойргийн нутаг дэвсгэрийг хуваарилахад нэг тойрог-нэг мандатыг сонгосон улс цөөхөн байдаг. Нэг тойрог-нэг мандатыг хэрэглэж буй улс орнуудын хамгийн тод жишээ бол тус бүр нэг мандаттай 650 тойрогтой ИБУИНХУ ба Англи (533), Шотланд (59), Уэльс (40), Умард Ирланд (18)-д мандат ногддог байна. Франц Улсын Үндэсний Ассамблей тус бүр нэг мандат бүхий 577 тойрогтой. Азербайжан Улс тус бүр нэг мандаттай 125 тойрогтой байна.

Тусгай тойргууд

Зарим улс орнууд гадаадад амьдарч буй сонгогчдод зориулж тусгай тойргийг хуваарилдаг. Хорват, Португал улсууд нь гадаадад амьдардаг сонгогчдод зориулсан тусгай тойргийг ашигладаг. Итали Улс нь гадаадад амьдардаг Италичуудын төлөөллийг хангахад зориулсан 12 мандат бүхий тойрогтой бол, Франц Улс нэг мандат бүхий 11 тойрогтой байна.

Улсын нутаг дэвсгэрээс гадуур амьдарч байгаа иргэдийг сонгуульд оролцуулахад тусгайлан тойрогтой байх тохиромжтой эсэхтэй холбоотой хэд хэдэн асуудал гардаг. Тухайлбал, ИБУИНХУ-ын хувьд гадаадад оршин суугаа иргэд ИБУИНХУ-д оршин сууж байсан газрын хаягийн бүртгэлээр тодорхой жилийн хугацаанд санал өгөх боломжтой бөгөөд ингэснээр тусгай тойрогт хуваарилах шаардлага үүсдэггүй байна.

Тусгай тойрог хуваарилах өөр нэг шалтгаан бол тодорхой цөөнхийн, эсхүл нутаг дэвсгэрийн асуудалтай холбоотой юм. Тухайлбал, Хорват Улс цөөнхийн төлөөллийг хангахад зориулсан тойрогтой бол Дани Улсын Фарерын арлууд болон Гренландад тусгай мандат олгодог. Словени Улс нь Итали, Унгарын цөөнхөд зориулсан тусгай тойргийг ашигладаг. Финланд Улсад парламентын нэг гишүүн Аландын арлуудыг төлөөлдөг.

Зарим нутаг дэвсгэр нь төрийн хяналтаас гадуур байх үед тодорхой асуудлууд үүсдэг бөгөөд үүнд сонгуулийн компанит ажил зэрэг сонгуультай холбоотой үйл ажиллагаа, санал өгөх, санал тоолох зэрэг ажлыг гүйцэтгэхэд асуудал үүсэж болзошгүй байна. Ийм нутаг дэвсгэрт сонгуулийн тойрог байгуулах нь тодорхой шалгуурт үндэслэсэн байх ёстой.

Хоёр. ПАРЛАМЕНТЫН СОНГУУЛИЙН ТОЙРОГ, МАНДАТЫН ТООГ ТОГТООХ ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ БА ШАЛГУУР: ПАРЛАМЕНТЫН ЗАСАГЛАЛТАЙ (НЭГ ТАНХИМТАЙ) ОРНУУДЫН ТУРШЛАГА

Судалгааны энэ хэсэгт парламентын засаглалтай 42 орны нэг танхимтай парламентын гишүүд (мандат)-ийн тоо, парламентын сонгуулийн тойргийг хэрхэн тогтоодог талаарх Үндсэн хуулийн болон Сонгуулийн тухай хуулийн зохицуулалтыг авч үзсэн болно.

2.1.Парламентын гишүүдийн тоо

Улсын Их Хурлын Тамгын газрын Парламентын судалгаа, сургалтын хүрээлэн (ПССХ)-ээс 2022 онд гүйцэтгэсэн “Дэлхийн улс орнуудын хууль тогтоох байгууллагын бүрэлдэхүүн” судалгаанд дэлхийн 191 улсыг хамруулсан бөгөөд тухайн улсын хүн амын тоог парламентын гишүүний тоонд *(үүнд нэг танхимтай парламентын гишүүдийн тоо, хоёр танхимтай парламентын хувьд доод танхимын гишүүдийн тоог баримтлан)* харьцуулан гаргасан юм.

Хүн ам цөөнтэй арлын улс орнуудын парламентын гишүүд нь 1000 хүрэхгүй иргэд төлөөлөх тохиолдлууд байхад, хүн ам ихтэй Энэтхэг (2.532.118), АНУ (760.925), Пакистан (645.884), Нигери (572.609) зэрэг орны парламентын гишүүн нь хамгийн олон иргэнийг төлөөлөн ажилладаг байна.

Парламентын нэг гишүүний төлөөлж буй хүн амын тоог авч үзвэл нийт улс орнуудын 66 нь буюу 34.7 хувь нь 100.001-ээс дээш иргэнийг төлөөлөн ажиллаж байна. Парламентын нэг гишүүн нь 40.001-60.000 иргэнийг төлөөлж буй 19 улс байна. Монгол Улсын Их Хурлын нэг гишүүн нь 44.178 иргэнийг төлөөлж дээрх хэсэгт багтаж байна.

Монгол Улстай хүн амын тоогоороо ойролцоо (2-5 сая хүн амтай), парламентын засаглалтай 14 улсын парламентын нэг ба хоёр танхимыг авч үзэхэд, 3-5 сая хүн амтай, дунджаар 40.5 мянган иргэнийг төлөөлж буй 7 улс, 2-3 сая хүн амтай, дунджаар 27.0 мянган иргэнийг төлөөлж буй 7 улс байна.

Хүснэгт 1. Хоёроос таван сая хүн амтай, парламентын засаглалтай орнуудын парламентын нэг гишүүний төлөөлж буй хүн амын тоо

Парламентын нэг гишүүний төлөөлж буй хүн амын тоо /дунджаар/	***Улсын тоо***	***Хүн амын тоо***	***Улсын нэр***
40.5 мянга	7	3-5 сая хүртэл	Босни-Херцеговин, Гүрж, Ирланд, Молдова, Шинэ Зеланд, Хорват
27.0 мянга	7	2-3 сая хүртэл	Албани, Армени, Ботсван, Лесото, Словени, Умард Македон, Ямайка

Эх сурвалж: *Улсын Их Хурлын Тамгын газрын ПССХ, 2022 он.*

Монгол Улстай хүн амын тоогоороо ойролцоо бөгөөд парламентын засаглалтай, парламентын нэг танхимтай хоёр орныг авч үзэхэд, 2963243 хүн амтай Армени Улсын Үндэсний Ассамблей 107 гишүүнтэй бөгөөд нэг гишүүн нь 27693 иргэнийг, мөн 3989167 хүн амтай Гүрж Улсын Парламентад 150 гишүүнтэй бөгөөд нэг гишүүн нь 26594 иргэнийг тус тус төлөөлж байна.

Хүснэгт 2. Парламентын засаглалтай орнуудын (нэг танхимтай) парламентын гишүүд, хүн амын тоонд харьцуулсан байдал

№	*Улсын нэр*	*Танхимын нэр, гишүүдийн тоо*[2]		*Хүн амын тоо*[3]	*Парламентын нэг гишүүний төлөөлж буй хүн амын тоо*
1	Тувалу	Парламент	16	11792	737
2	Сан-Марино	Ерөнхий Зөвлөл	60	33931	565
3	Лихтенштайн	Диет	25	38128	1525
4	Монако	Үндэсний Зөвлөл	24	39242	1635
5	Сент-Китс ба Невис	Үндэсний Ассамблей	16	53199	3324
6	Доминик	Ассамблейн танхим	32	71986	2250
7	Андорра	Ерөнхий Зөвлөл	28	77265	2759
8	Сент-Винсент ба Гренадин	Ассамблейн танхим	22	110940	5042
9	Кирибати	Ассамблей	45	119449	2654
10	Самоа	Хууль тогтоох Ассамблей	51	198414	3890
11	Вануату	Парламент	52	307145	5906
12	Исланд	Парламент	63	341243	5416
13	Мальта	Төлөөлөгчдийн танхим	65	441543	6792
14	Кабо-Верде	Үндэсний Ассамблей	72	555987	7722
15	Люксембург	Депутатуудын танхим	60	625978	10.432
16	Соломоны арлууд	Үндэсний Парламент	50	686884	13.737
17	Фижи	Парламент	51	896445	17.577
18	Маврики	Үндэсний Ассамблей	70	1271768	18.168
19	Зүүн Тимор	Үндэсний Парламент	65	1318445	20.283
20	Эстони	Парламент	101	1326535	13.134
21	Латви	Парламент	100	1886198	18.861
22	Македон	Ассамблей	123	2083374	16.938
23	Ботсван	Үндэсний Ассамблей	65	2351627	36.178
24	Албани	Парламент	140	2877797	20.555
25	Армени	Үндэсний Ассамблей	107	2963243	27.693
26	**Монгол**	**Улсын Их Хурал**	**76**	**3357528**	**44.178**
27	Гүрж	Парламент	150	3989167	26.594
28	Молдова	Парламент	101	4033963	39.940
29	Хорват	Парламент	151	4105267	27.187
30	Шинэ Зеланд	Төлөөлөгчдийн танхим	120	4822233	40.185
31	Норвег	Парламент	169	5421241	32.078
32	Словак	Үндэсний Зөвлөл	150	5459642	36.397
33	Финланд	Парламент	200	5540720	27.703
34	Дани	Парламент	179	5792202	32.358
35	Болгар	Үндэсний Ассамблей	240	6948445	28.951
36	Израил	Кнессет	120	8655535	72.129
37	Серби	Үндэсний Ассамблей	250	8737371	34.949
38	Папуа- Шинэ	Үндэсний Парламент	111	8947024	82.153

[2] https://data.ipu.org/compare?field=chamber%3A%3Afield_statutory_members_number&structure=any__lower_chamber#map

[3] https://www.worldometers.info/world-population/population-by-country/

	Гвиней				
39	Унгар	Үндэсний Ассамблей	199	9660351	48.544
40	Швед	Парламент	349	10099265	28.937
41	Португал	Бүгд Найрамдах Улсын Ассамблей	230	10196709	44.333
42	Грек	Парламент	300	10423054	34.743
43	Ирак	Төлөөлөгчдийн зөвлөл	329	40222493	122.256
4	Бангладеш	Парламент	350	164689383	470.541

Эх сурвалж: *Улсын Их Хурлын Тамгын газрын ПССХ, 2022 он.*

2.2.Сонгуулийн тойргийг тогтоох

Судалгааг сонгуулийн мэдээллийн интерактив мэдлэгийн систем болох Сонгуулийн мэдлэгийн сүлжээ (ACE–Electoral Knowledge Network, www.aceproject.org)-ний харьцуулсан мэдээлэлд тулгуурлан гүйцэтгэсэн. Энэхүү харьцуулсан мэдээлэл нь дэлхийн 200 гаруй улс, 11 сэдвийн статистик болон сонгуультай холбоотой мэдээллийн системчилсэн юм.

Сонгуулийн зорилгоор тойргийн хилийн цэсийг тусгайлан тогтоодог эсэх

Сонгуулийн мэдлэгийн сүлжээний харьцуулсан мэдээллээс харахад, дэлхийн нийт 200 улсын 163 буюу 71 хувь нь сонгуулийн зорилгоор тойргийн хилийн цэсийг тусгайлан тогтоодог, 54 буюу 23 хувь нь тусгайлан тогтоодоггүй байна. Харин 12 улс (4 хувь)-ын мэдээлэл байхгүй байна.[4]

Зураг 1. Дэлхийн улсуудад сонгуулийн зорилгоор тойргийн хилийн цэсийг тусгайлан тогтоодог эсэх

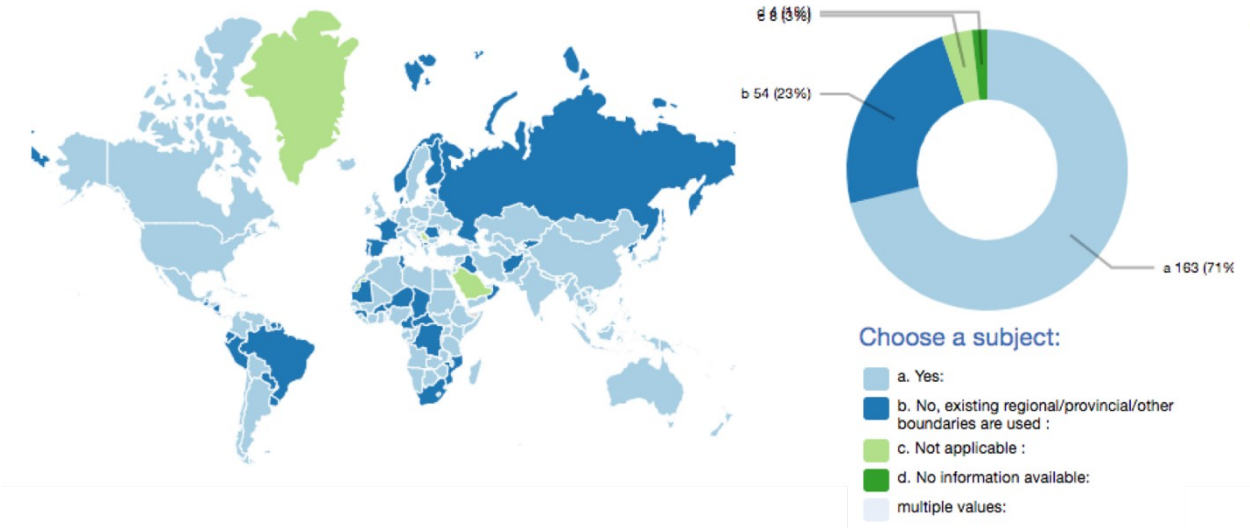

Эх сурвалж: *www.aceproject.org*

Үүнээс энэ судалгаанд авагдсан парламентын засаглалтай нийт 42 орны 27 буюу 64.3 хувь нь сонгуулийн зорилгоор тойргийн хилийн цэсийг тусгайлан тогтоодог, 12 буюу 28.6 хувь тусгайлан тогтоодоггүй байна.

[4] ACE Electoral Knowledge Network – https://aceproject.org/epic-en/

Хүснэгт 3. Сонгуулийн зорилгоор тойргийн хилийн цэсийг тусгайлан тогтоодог эсэх

Сонгуулийн зорилгоор тойргийн хилийн цэсийг тусгайлан тогтоодог эсэх	Улсын тоо	Улсын нэр
Тусгайлан тогтоодог	**27**	Албани, Андорра, Армени, Бангладеш, Болгар, Ботсвана, Вануату, Грек, Гүрж, Доминика, Исланд, Кирибати, Латви, Лихтенштайн, Люксембург, Македон, Монгол, Папуа Шинэ Гвиней, Самоа, Сент-Винсент ба Гренадин, Сент-Китс ба Невис, Словак, Соломоны арлууд, Тувалу, Унгар, Хорват, Швед, Шинэ Зеланд
Тусгайлан тогтоодоггүй	**12**	Дани, Зүүн Тимор, Ирак, Маврики, Македон, Молдова, Норвеги, Португал, Сан-Марино, Серби, Фижи, Финланд
Мэдээлэл байхгүй	**3**	Израил, Монако, Эстони

Эх сурвалж: *www.aceproject.org*

2.3.Сонгуулийн тойргийн хилийн цэсийг тогтоох шалгуур

Дэлхийн улсууд сонгуулийн тойргийн хилийн цэсийг тодорхой шалгууруар тогтоодог байна. Эдгээр шалгуурыг ихэвчлэн сонгуулийн хуульд заасан байдаг ч заримдаа тухайн улсын үндсэн хуульд заасан байдаг.

Эрх зүйн зохицуулалтад сонгуулийн тойргийг тогтоохдоо аль болох хүн амын тоог харгалзах буюу “хүн амын "тэгш байдал"-ыг хангах”-ад ихээхэн анхаардаг байна. Орон нутгийн хилийн цэс, газарзүйн онцлог, хүн ам нягтаршил, мөн тусгаарлагдсан нутаг дэвсгэр зэрэг газарзүйн бусад онцлогоос гадна ашиг сонирхлын бүлгүүдийг хүндэтгэх зэргийг шалгуур болгож байна. Зарим орнуудад, ялангуяа, хөгжиж буй орнуудад тээврийн, харилцаа холбооны хүчин чадлыг мөн анхаарч үзэхийг хүсдэг байна.[5]

Сонгуулийн мэдлэгийн сүлжээний дэлхийн нийт 200 улсын харьцуулсан мэдээлэлд сонгуулийн тойргийн хилийн цэсийг тогтооход дараах шалгууруар харьцуулж, дүнг оруулсан байна.[6] Үүнд:

а.Хүн амын "тэгш байдал"-ыг хангах - 119 буюу 52 хувь;
б.Газарзүй, байгалийн онцлогийг харгалзах - 53 буюу 23 хувь;
в.Тойргийн нягтаршил[7]- 24 буюу 10 хувь;
г.Орон нутгийн хилийн цэсийг баримтлах - 109 буюу 47 хувь;
д.Дүүргийн газарзүйн хэмжээг харгалзах - 40 буюу 17 хувь;

[5] ACE Electoral Knowledge Network – https://aceproject.org/ace-en/topics/bd/bdb/bdb01/bdb01a

[6] ACE Electoral Knowledge Network – https://aceproject.org/epic-en/

[7] Тойргийн газарзүйн хэмжээ ба хэлбэрт тавигдах шалгуур
Тойргийг хуваарилахад баримтлах хоёр хүчин зүйл нь тойргийн газарзүйн хэлбэртэй холбоотой нэгдмэл байдал болон нягтшил юм. Дүүргийн нутаг дэвсгэр нь янз бүрийн хэлбэртэй бус, хоорондоо ижил буюу ижил төстэй байхыг шаарддаг байна. Тухайлбал, Мексик Улсын Сонгуулийн хороо нь сонгуулийн тойргийн нутаг дэвсгэрийг тэгш өнцөгт хэлбэртэйгээр тогтоосон байна. Тойргийн нутаг дэвсгэр газарзүйн хувьд ижил байхыг шаарддаг орнууд, тухайлбал, Албани, Армени, Бангладеш, Барбадос, Беларусь, Доминиканы Бүгд Найрамдах Улс, Энэтхэг, Итали, Пакистан болон АНУ байна.

е.Нэгдмэл сонирхлын бүлэг/соёлын асуудлыг харгалзах - 38 буюу 16 хувь;
ё.Бусад - 65 буюу 28 хувь;
ж.Мэдээлэл байхгүй - 43 буюу 18 хувь;

Зураг 2. Дэлхийн улсуудад сонгуулийн тойргийн хилийн цэсийг тогтооход тавих шалгуурууд

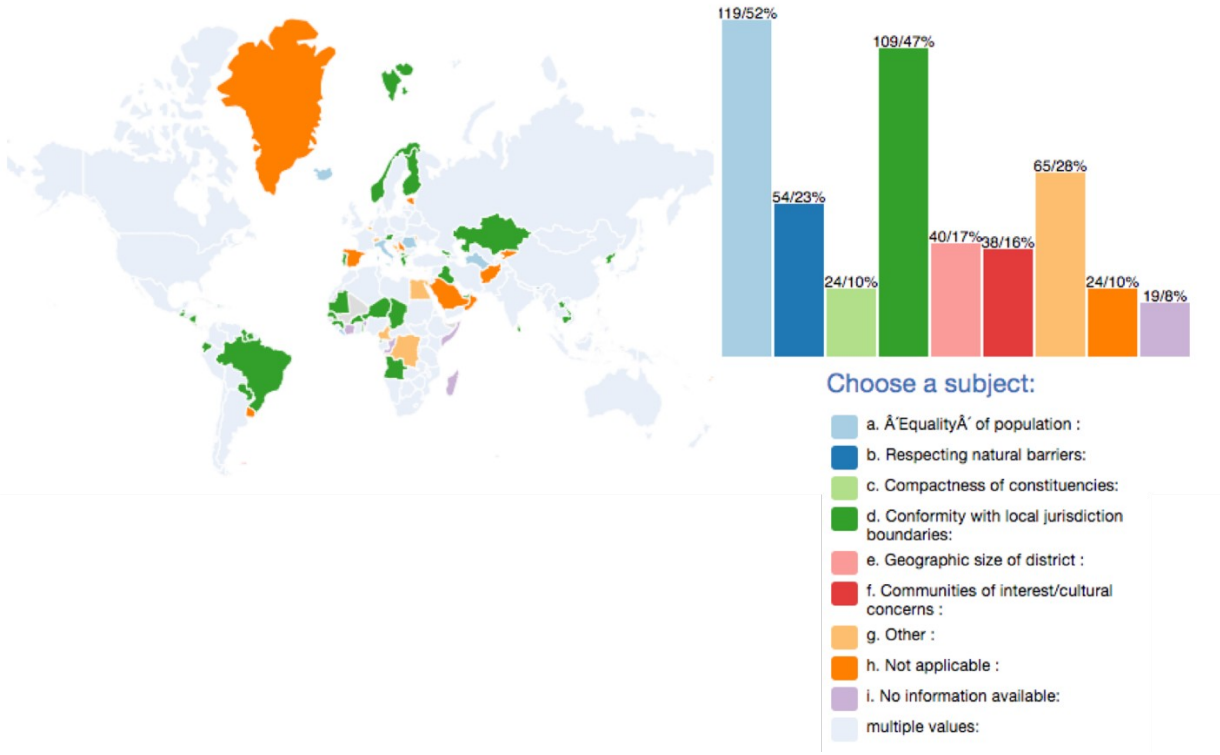

Эх сурвалж: *www.aceproject.org*

Үүнээс энэ судалгаанд авагдсан парламентын засаглалтай нийт 42 орны сонгуулийн тойргийн хилийн цэсийг тогтооход тавих шалгууруудыг хамгийн олон давтамжтай хэрэглэсэн үзүүлэлтээр ангилбал (Хүснэгт 2.):

г.Орон нутгийн хилийн цэсийг баримтлах - 22 буюу 51.2 хувь;
а.Хүн амын "тэгш байдал"-ыг хангах - 21 буюу 48.8 хувь;
ё.Бусад - 17 буюу 39.5 хувь;
б.Газарзүй, байгалийн онцлогийг харгалзах - 6 буюу 14.0 хувь;
е.Нэгдмэл сонирхлын бүлэг/соёлын асуудлыг харгалзах - 6 буюу 14.0 хувь;
д.Дүүргийн газарзүйн хэмжээг харгалзах - 5 буюу 11.6 хувь;
в.Тойргийн нягтаршил - 1 буюу 2.3 хувийг эзэлж байна.

Хүснэгт 4. Сонгуулийн тойргийн хилийн цэсийг тогтоох шалгуур

№	Улсын нэр	а.Хүн амын "тэгш байдал"-ыг хангах	б.Газарзүй, байгалийн онцлогийг харгалзах	в.Тойргийн нягтаршил	г.Орон нутгийн хилийн цэсийг бариллах	д.Дүүргийн газарзүйн хэмжээг харгалзах	е.Нэгдмэл сонирхлын ыулэг/соёлын асуудлыг харгалзах	ё.Бусад	ж.Мэдээлэл байхгүй	НИЙТ
1	Албани	+	+		+			+		**4**
2	Андорра	+						+		**2**
3	Армени				+					**1**
4	Бангладеш	+			+					**2**
5	Болгар	+			+					**2**
6	Ботсвана	+			+	+	+	+		**5**
7	Вануату							+		**1**
8	Грек				+					**1**
9	Гүрж				+					**1**
10	Дани				+			+		**2**
11	Доминика	+			+	+		+		**4**
12	Израил								+	**1**
13	Ирак				+					**1**
14	Исланд	+								**1**
15	Кирибати	+	+							**2**
16	Латви					+		+		**2**
17	Лихтенштайн								+	**1**
18	Люксембург				+					**1**
19	Маврики	+	+	+	+	+		+		**6**
20	Македон				+					**1**
21	Мальта	+						+		**2**
22	Молдова							+		**1**
23	Монако								+	**1**
24	Монгол	+			+	+		+		**4**
25	Норвеги				+					**1**
26	Папуа Шинэ Гвиней	+			+					**2**
27	Португал				+					**1**
28	Самоа	+			+		+			**3**
29	Сан-Марино								+	**1**
30	Сент-Винсент ба Гренадин	+						+		**2**
31	Сент-Китс ба Невис								+	**1**
32	Серби								+	**1**
33	Словак	+						+		**2**
34	Соломоны арлууд	+					+	+		**3**
35	Тувалу	+	+		+		+	+		**5**
36	Унгар	+			+		+	+		**4**
37	Фижи								+	**1**
38	Финланд				+					**1**
39	Хорват	+			+					**2**

40	Швед	+	+							**2**
41	Шинэ Зеланд	+	+				+	+		**4**
42	Эстони								+	**1**
	ДҮН	**21**	**6**	**1**	**22**	**5**	**6**	**17**	**8**	

Эх сурвалж: *www.aceproject.org*

Тойргийн хилийг тогтоодог 7 шалгуур үзүүлэлтээс хамгийн олон шалгуурыг Маврики (6-а,б,в,г,д,ё), Тувалу (5-а,б,г,е,ё), Унгар (4-а,г,е,ё) зэрэг улсууд тавьсан байна.

Дээр дурдсан 7 шалгуур үзүүлэлтээс хүн амын тэгш байдал болон орон нутгийн хил гэсэн 2 шалгуурыг баримталдаг 12 улс (Албани, Бангладеш, Болгар, Ботсвана, Доминика, Монгол, Папуа Шинэ Гвиней, Самоа, Тувалу, Унгар, Хорват, Швед) байна.

Хүн амын тэгш байдлыг хангах шалгуурыг баримталдаг 8 улс (Андорра, Исланд, Кирибати, Мальта, Сент-Винсент ба Гренадин, Словак, Соломоны арлууд, Шинэ Зеланд), орон нутгийн хилийг баримталдаг 10 улс (Армени, Грек, Гүрж, Дани, Ирак, Люксембург, Македон, Норвеги, Португал, Финланд), нэгдмэл сонирхлын бүлэг/соёлын асуудлын шалгуурыг баримталдаг 6 улс (Ботсвана, Самоа, Соломоны арлууд, Тувалу, Унгар, Шинэ Зеланд), газарзүй, байгалийн онцлогийг харгалздаг 5 улс (Албани, Кирибати, Тувалу, Шинэ Зеланд), дүүргийн газарзүйн хэмжээг баримталдаг 4 улс (Ботсвана, Доминика, Латви, Монгол) байна.

Хүснэгт 5. Үндсэн хууль болон Парламентын сонгуулийн тухай хууль дахь гишүүдийн тоо, сонгуулийн тойрог тогтоохтой холбоотой зохицуулалтууд

№	*Улсын нэр*	*Хуулийн зохицуулалт*
1	**Албани**	**ҮНДСЭН ХУУЛЬ** **64.**Ассамблей нь олон мандаттай сонгуулийн тойргоос пропорционал тогтолцоогоор сонгогдсон 140 депутатаас бүрддэг. Сонгуулийн тойрог нь засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн байгууллагын аль нэг түвшний нэгжтэй нийцүүлнэ. Сонгуулийн пропорционал тогтолцоог хэрэгжүүлэх, сонгуулийн тойрог болон сонгуулийн тойрог бүрд мандатын тоог тогтоох шалгуур, журмыг Сонгуулийн тухай хуулиар тогтооно. ***Эх сурвалж:*** *https://www.constituteproject.org/constitution/Albania_2016?lang=en* **СОНГУУЛИЙН ТУХАЙ ХУУЛЬ** **27 дугаар зүйл. Сонгуулийн тойрог** 1.Бүх төрлийн сонгууль, ард нийтийн санал асуулгыг явуулахад энэ Үндсэн хуулийн дагуу сонгуулийн тойргийг байгуулна. 2.Сонгуулийн тойргийн нутаг дэвсгэр нь Бүгд Найрамдах Албани Улсын засаг захиргааны нэгж, нутаг дэвсгэрийн тухай хуулийн дагуу засаг захиргааны нэгжийн нутаг дэвсгэртэй давхацна. 80.000-аас дээш санал өгөх эрх бүхий иргэнтэй засаг захиргааны нэгжийг Сонгуулийн төв хороо дараах шалгууруар нэгээс олон сонгуулийн тойрогт хуваана: а) 80.000-аас дээш сонгогчтой засаг захиргааны нэгжээс бусад засаг захиргааны нэгжийг хуваахгүй байх; б) газарзүйн саад бэрхшээлээс зайлсхийхийн зэрэгцээ нутаг дэвсгэр нь хилийн цэсийн хувьд давхацсан, цомхон (compactness) байх; в) нутаг дэвсгэр дотор саадгүй тээвэрлэлт (transportation) хийх боломжтой байх; г) сонгогчдын тооны хувьд ойролцоо байх. **74 дүгээр зүйл. Ассамблейн сонгуулийн тойрог** 1.Сонгуулийн тойрог нь тухайн засаг захиргааны нэгжийн нутаг дэвсгэрт нийцсэн байх ба энэ хуульд заасан журмын дагуу тодорхой

		тооны мандат сонгох сонгуулийн хэсэг юм. 2.Засаг захиргааны нэгжийн хилийн цэсийг Бүгд Найрамдах Албани Улсын засаг захиргааны нэгж, нутаг дэвсгэрийн тухай хуулиар тогтооно. **75 дугаар зүйл. Мандатын тоог тогтоох шалгуур, журам** 1.Сонгуулийн тойрог тус бүрийн мандатын тоог тухайн тойргийн иргэдийн тоотой тэнцүү тогтооно. Мандат бүр ойролцоогоор тэнцүү тооны иргэдийг төлөөлнө. 2.Иргэний улсын бүртгэлийн мэдээнд байгаа нийт иргэдийн тоог 140 буюу Ассамблейн суудлын тоонд хуваах, нэг суудалд ногдох иргэдийн дундаж тоог тодорхойлно. 3.Тойрогт оршин сууж байгаа иргэдийн тоог энэ зүйлийн 2 дахь хэсэгт заасны дагуу тогтоосон дундаж тоонд хуваах, тойрог тус бүрийн мандатын тоог тодорхойлно. 4.Энэ зүйлийн 3 дахь хэсэгт заасны дагуу тойрог бүрд хуваасны дүнд авсан нийт тоотой тэнцэх мандатын тоог эхний ээлжид хуваарилна. 5.Хэрэв энэ зүйлийн 4 дэх хэсэгт заасны дагуу хийсэн тооллогын эцэст нэг буюу хэд хэдэн мандат хуваарилагдаагүй бол энэ зүйлийн 3 дахь хэсэгт заасны дагуу хуваалтаас авсан хамгийн их бутархайн үлдэгдлийг үндэслэн тойргуудад хуваарилна. Үлдсэн мандатын хуваарилалтыг хамгийн их аравтын бутархай тэнцэл бүхий тойргоос эхэлж буурах дарааллаар хэрэгжүүлнэ. 6.Хэрэв энэ зүйлийн 5 дахь хэсэгт заасныг хэрэгжүүлсний дараа хоёр ба түүнээс дээш тойргийн аравтын тоо ижил байвал, энэ зүйлийн 3 дахь хэсэгт заасан тооцооны дагуу бүрэн эрхээ бүрдүүлж чадаагүй үлдсэн хамгийн олон иргэнтэй тойрогт үлдсэн мандатыг олгоно. 7.Энэ зүйлийн 6 дахь хэсэгт заасныг хэрэглэсэн ч сонгуулийн хоёр ба түүнээс дээш тойрогт бүрэн суудал авч чадаагүй ижил тооны иргэн байвал мандатын эрхийг Сонгуулийн төв хороо сугалаагаар олгоно. Сугалааны тохирол нь үргэлж нээлттэй байх бөгөөд тохирлыг Сонгуулийн төв хороонд байгын төлөөлөгчтэй субъектүүдийг байлцуулан явуулна. ***Эх сурвалж:*** *Electoral Code of Albania – https://www.osce.org/files/f/documents/5/7/477547_0.pdf*
2	**Андорра**	**ҮНДСЭН ХУУЛЬ** **50.**Улсын болон 7 нийгэмлэг (parishes)-ийн хүн амын холимог ба пропорционал төлөөллийг төлөөлдөг Ерөнхий зөвлөл (Парламент) нь Андорра Улсын ард түмнийг төлөөлөх, хууль тогтоох эрх мэдлийг хэрэгжүүлэх, улсын төсвийг батлах, Засгийн газрын улс төрийн үйл ажиллагааг удирдан чиглүүлж, хяналт тавина. **52.**Ерөнхий зөвлөл доод тал нь 28, дээд тал нь 42 Ерөнхий зөвлөхүүд (Consellers Generals)-ээс бүрдэх бөгөөд тэдгээрийн тал нь 7 нийгэмлэгээс тэнцүү тоогоор сонгогдоно, үлдсэн тал нь улсын нэг тойргоос сонгогдоно. ***Эх сурвалж:*** *https://www.constituteproject.org/constitution/Andorra_1993?lang=en*
3	**Армени**	**ҮНДСЭН ХУУЛЬ** **89 дүгээр зүйл. Үндэсний Ассамблейн бүрэлдэхүүн, сонгуулийн журам** 1.Үндэсний Ассамблей 101-ээс доошгүй гишүүнээс бүрдэнэ. 2.Сонгуулийн тухай хуульд заасан журмын дагуу Үндэсний Ассамблейн суудлыг үндэсний цөөнхийн төлөөлөгчдөд хуваарилна. 3.Үндэсний Ассамблей нь сонгуулийн пропорционал тогтолцоогоор сонгогдоно. Парламент дахь олонхыг тогтвортой бүрдүүлэх баталгааг Сонгуулийн тухай хуулиар баталгаажуулна. Хэрэв сонгуулийн үр дүнд буюу улс төрийн эвсэл байгуулах замаар парламент дахь тогтвортой олонх бүрдээгүй бол хоёр дахь шатны сонгууль явуулж болно. Хоёр дахь шатны сонгууль явагдах бол шинээр эвсэл байгуулахыг зөвшөөрнө. Улс төрийн эвсэл байгуулах хязгаарлалт, нөхцөл, журмыг Сонгуулийн тухай хуулиар тогтооно.

		Эх сурвалж: *https://www.president.am/en/constitution-2015/* **СОНГУУЛИЙН ТУХАЙ ХУУЛЬ** **77 дугаар зүйл. Сонгуулийн тогтолцоо** 1.Үндэсний Ассамблейн сонгуулийг пропорционал тогтолцооны дагуу, улс төрийн намуудын улсын болон дүүргийн сонгуулийн жагсаалтад нэр дэвшигчдээс Бүгд Найрамдах Улсын нутаг дэвсгэрийг бүхэлд нь хамарсан олон мандаттай нэг тойрогт явуулна. **78 дугаар зүйл. Сонгуулийн тойрог** 1.Бүгд Найрамдах Армени Улсад Үндэсний Ассамблейн сонгуулийн үеэр 13 тойрог байгуулагдана: тэдний 4 нь Ереван хотод, 9 нь мужууд (marzes)-д байгуулагдана. 2.Ереван хотын нутаг дэвсгэрт сонгуулийн 4 тойрог байгуулагдана: Аван, Нор Норк, Канакер-Зейтун засаг захиргааны дүүргүүдийг 1 дүгээр сонгуулийн тойрогт, Арабкир, Ачапняк, Давиташен засаг захиргааны дүүргүүдийг 2 дугаар сонгуулийн тойрогт, Малатиа-Себастия, Шенгавит засаг захиргааны дүүргүүдийг 3 дугаар сонгуулийн тойрогт, Кентрон, Норк-Мараш, Эребуни, Нубарашен засаг захиргааны дүүргүүдийг 4 дүгээр тойрогт тус тус байгуулагдана. 3.Мужуудын нутаг дэвсгэрт сонгуулийн 9 тойрог байгуулагдана: Армавирск, Арагацотнск, Гегаркуникск, Лорийск, Котайкск, Ширакск, Сюникск, Вайоцдзорск болон Тавушский мужуудад тус тус байгуулагдана. ***Эх сурвалж:*** *https://www.translation-centre.am/pdf/Translat/HH_Codes/Electoral_Code_04052018_en.pdf*
4	**Бангладеш**	**ҮНДСЭН ХУУЛЬ** **65 дугаар зүйл. Парламентыг байгуулах** 2.Парламент нь хуулийн дагуу сонгуулийн нэг тойргоос шууд сонгогдох 300 гишүүнээс бүрдэнэ. **119 дүгээр зүйл. Сонгуулийн хорооны чиг үүрэг** 1.Сонгуулийн хороо нь энэ Үндсэн хууль болон бусад хуулийн дагуу Ерөнхийлөгчийн болон Парламентын сонгуулийн сонгогчдын нэрсийн жагсаалтыг гаргах, эдгээр сонгуулийг явуулахад удирдлагаар хангах, хяналт тавьж ажиллана: (б) Парламентын гишүүдийн сонгуулийг явуулах; (в) Парламентын сонгуулийн зорилгоор тойргийн хилийг тогтоох; **121 дүгээр зүйл. Тойрог бүрд сонгуулийн нэрсийн нэг жагсаалт** Парламентын сонгуулийн зорилгоор тойрог бүрд сонгогчийн нэрсийн нэг жагсаалт байх бөгөөд сонгогчдыг шашин шүтлэг, арьсны өнгө, бүлэг (caste), хүйсээр нь ангилах тусгайлан нэрийн жагсаалт гаргахгүй. ***Эх сурвалж:***– *http://bdlaws.minlaw.gov.bd/act-367.html*
5	**Болгар**	**ҮНДСЭН ХУУЛЬ** 63.Үндэсний Ассамблей 240 гишүүнээс бүрдэнэ. ***Эх сурвалж:*** *https://www.constituteproject.org/constitution/Bulgaria_2015?lang=en* **СОНГУУЛИЙН ТУХАЙ ХУУЛЬ** **7 дугаар зүйл. Сонгуулийн тойргийн төрлүүд** (1) Сонгууль явуулахын тулд улсын нутаг дэвсгэрийг сонгуулийн тойрогт хуваана. (2) Сонгуулийн тойрог гэдэг нь ард түмний төлөөлөгчид, Бүгд Найрамдах Улсын Ерөнхийлөгч, Дэд Ерөнхийлөгч, Болгарын Евро-парламентын гишүүд, хотын зөвлөлийн гишүүд, хотын дарга нар сонгогддог нутаг дэвсгэр юм. (3) Сонгуулийн тойрог нь нэг, эсхүл олон мандаттай байна.

		(4) Нэр дэвшигчдийн ижил жагсаалтаас нэг нэр дэвшигч, эсхүл нэг хос нэр дэвшигч (one pair of candidates) сонгогдсон бол тухайн сонгуулийн тойрог нь нэг мандаттай байна. (5) Нэр дэвшигчийн жагсаалтаас хоёр ба түүнээс дээш нэр дэвшигч сонгогдсон бол тухайн сонгуулийн тойрог нь олон мандаттай байна. **246 дугаар зүйл. Сонгуулийн пропорционал тогтолцоо** (1) Ард түмний төлөөлөгчдийн сонгуулийг олон мандаттай тойрогт бүртгүүлсэн нэр дэвшигчдийн нэрсийн жагсаалтаар сонгуулийн пропорционал тогтолцоогоор явуулна: 1.нам, эвсэл; 2.санаачлагч хороо (инициативные комитеты). **247 дугаар зүйл. Сонгуулийн төв хорооны бүрэн эрх** Сонгуулийн төв хороо нь: 1.Үндэсний статистикийн институтийн хамгийн сүүлийн хүн амын тооллогын дүнг үндэслэж хүн амын тооноос хамааруулан улсын хэмжээнд төлөөллийн нэг хувийн коэффицентээр олон мандаттай тойргийн мандатын тоог тогтоох; **249 дүгээр зүйл. Сонгуулийн тойргийг тогтоох** (1) Сонгууль явуулахын тулд улсын нутаг дэвсгэрийг олон мандаттай 31 тойрогт, тэр дундаа Софи мужийг 3 тойрогт, Пловдив мужийг 2 тойрогт хуваана. Бусад сонгуулийн тойргийн хилийн цэс нь мужийн хилийн цэстэй давхацсан байна. **250 дугаар зүйл. Мандатын тоог тогтоох** (1) Сонгуулийн төв хороо Урлагийн дагуу олон мандаттай тойрог тус бүрийн мандатын тоог тогтооно. 247 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт сонгуулийн өдрөөс 55-аас доошгүй хоногийн өмнө балансын хамгийн том аргыг ашиглан. Сонгуулийн төв хороо нь сонгуулийн санал авах өдрөөс 55-аас доошгүй хоногийн өмнө энэ хуулийн 247 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасны дагуу олон мандаттай тойрог тус бүрийн мандатын тоог хамгийн их үлдэгдлийн аргаар тогтооно. (2) Олон мандаттай тойргийн мандатын тоо 4-өөс бага байж болохгүй. ***Эх сурвалж:*** *http://dv.parliament.bg/DVWeb/showMaterialDV.jsp?idMat=82965*
6	**Ботсвана**	**ҮНДСЭН ХУУЛЬ** **57 дугаар зүйл. Парламент** Ботсвана Улсын Парламент нь Ерөнхийлөгч, Үндэсний Ассамблейгаас бүрдэнэ. **58 дугаар зүйл. Үндэсний Ассамблейн бүрэлдэхүүн** 1.Ерөнхийлөгч нь албан тушаалын хувьд Үндэсний Ассамблейн гишүүн байх бөгөөд Үндэсний Ассамблейн бүх хуралдаанд үг хэлэх, санал өгөх эрхтэй. 2.Үндэсний Ассамблей нь Ерөнхийлөгчөөс гадна дараах гишүүдээс бүрдэнэ: а) энэ Үндсэн хууль болон Парламентын тухай хуулийн дагуу сонгогдсон 57 гишүүн; б) энэ Үндсэн хуулийн нэгдүгээр жагсаалт болон Парламентын тухай хуулийн дагуу тусгайлан сонгогдсон 4 гишүүн. **63 дугаар зүйл. Сонгуулийн тойрог.** Ботсвана Улсын нутаг дэвсгэр нь Үндэсний Ассамблейн сонгогдсон гишүүдийн тоотой адил тооны тойрогт хуваагдана. **65 дугаар зүйл. Комиссын тайлан** 2.Тойргийн хил цэсийн хувьд оршин суугчдын тоо нь хүн амын квоттой аль болох ойролцоо байна. Тухайн тойргийн оршин суугчдын тоо нь ашиг сонирхол, харилцаа холбоо, газарзүйн онцлог, хүн амын нягтаршил, овгийн нутаг дэвсгэр

		(Tribal Territories)-ийн болон засаг захиргааны нэгжийн хилийн цэсийг харгалзан хүн амын квотоос их буюу бага байж болно. 3.Энэ хэсэгт тусгасан “хүн амын квот” гэж Ботсвана Улсын оршин суугчдын тоог (Ботсвана Улсын хүн амын хамгийн сүүлийн тооллогын дагуу тодорхойлсон) энэ Үндсэн хуулийн 63 дугаар зүйлд заасны дагуу гаргасан тойргийн тоонд хуваасан дүнг ойлгоно. ***Эх сурвалж:*** *https://www.parliament.gov.bw/images/constitution.pdf*
7	**Вануату**	**ҮНДСЭН ХУУЛЬ** **17 дугаар зүйл. Парламентын гишүүдийн сонгууль** Парламент нь улс төрийн бүлгүүд, ялгаатай үзэл бодлыг шударгаар төлөөлөх үүднээс пропорционал төлөөллийн шинжийг агуулсан бүх нийтийн сонгуулиар сонгогдсон гишүүдээс бүрдэнэ. Вануату Улсын Парламент нь 52 гишүүнтэй. ***Эх сурвалж:*** *https://www.constituteproject.org/constitution/Vanuatu_2013?lang=en* ***Сонгуулийн зорилгоор тойргийн хилийг тусгайлан тогтоодог эсэх:*** Сонгуулийн хороо нь нийт нутаг дэвсгэрийг олон мандаттай 17 тойрогт хуваана. ***Эх сурвалж:*** *http://aceproject.org/ero-en/regions/pacific/VU/vanuatu-representation-of-the-people-act-1982-as/at_download/file* ***Тойргийн хилийг тогтоох шалгуур:*** Вануату Улсын 6 аймаг, 2 хотын захиргаа нь нэг мандаттай 6, олон мандаттай 12 сонгуулийн тойргуудад хуваагдах бөгөөд 309 санал авах байртай байна. Сонгуулийн тойргууд нь хүн амын тоо, нөөц баялаг болон газарзүйн байршлын хувьд ихээхэн ялгаатай байна. ***Эх сурвалж:*** *https://aceproject.org/ace-en/topics/em/electoral-management-case-studies/vanuatu-limitations-to-the-independence-of-the-emb*
8	**Грек**	**ҮНДСЭН ХУУЛЬ** **51 дүгээр зүйл.** 1.Парламентын гишүүдийн тоог хуулиар тогтооно; гэхдээ энэ нь хоёр зуугаас цөөнгүй, гурван зуугаас ихгүй байна. 2.Парламентын гишүүд нь үндэстнийг төлөөлнө. **54 дүгээр зүйл.** 1.Сонгуулийн тогтолцоо болон тойргийг хуулиар тогтоох ба үүнийг Парламентын гишүүдийн гуравны хоёрын олонхын саналаар дараагийн сонгуулиудад шууд хэрэглэнэ гэсэн өөр тодорхой заалт батлан оруулаагүй л бол удаа дараагийн сонгуульд хэрэглэнэ. 2.Сонгуулийн тойрог тус бүрээс сонгогдох парламентын гишүүдийн тоог тухайн мужийн хамгийн сүүлийн үеийн хүн амын тооллогоос гаргасан эрх зүйн чадамжтай хүн амын тоонд үндэслэн Ерөнхийлөгчийн зарлигаар тогтооно. **ПАРЛАМЕНТЫН ГИШҮҮНИЙГ СОНГОХ ТУХАЙ ХУУЛЬ** **1 дүгээр зүйл.** 1) Муж нь депутатуудыг сонгох бүс нутаг гэж тодорхойлогдоно: д) тус улсын дотроо хуваагддаг хоёр том муж (Аттика болон Салоники)-аас бусад мужийн засаг захиргааны нутаг дэвсгэрийн хил хязгаарыг сонгуулийн тойргийн хил хязгаар гэж үзнэ. ***Эх сурвалж:*** *http://www.dsanet.gr/Epikairothta/Nomothesia/n3231_04.htm*
9	**Гүрж**	**ҮНДСЭН ХУУЛЬ**

		37 дугаар зүйл. Парламентын сонгууль (2) Энэхүү зүйлийн 1-д заасан нөхцөл бүрдэхийн өмнө **150 гишүүдээс** бүрдэх парламентыг олон мандаттай сонгуулийн нэг тойрогт бүх нийтийн сонгуулиар чөлөөтэй, эрх тэгш, шууд сонгох эрхийн үндсэн дээр пропорционал системээр нууц санал хураалтаар 4 жилийн хугацаатай сонгоно. ***Эх сурвалж:*** *https://constituteproject.org/constitution/Georgia_2018?lang=en* **СОНГУУЛИЙН ТУХАЙ ХУУЛЬ** **110 дугаар зүйл.** (1).Гүржийн парламентын сонгуульд нэг мандаттай мажоритар 73 тойрог, түүний дотор Тбилиси хотод мажоритар 10 мандат бүхий сонгуулийн тойргийг байгуулна. (2).Парламентын сонгуулийн хувьд Тбилиси хотоос бусад хотын захиргаа (өөрийгөө удирдах хот, дүүрэг) нэг мандаттай мажоритар сонгуулийн тойрог байна. ***Эх сурвалж:*** *http://www.transparency.ge/sites/default/files/August%202012,%20Election_Code_of_Georgia_EN_-_codified.pdf*
10	**Дани**	**ҮНДСЭН ХУУЛЬ** **28.**Фолкетинг (Парламент) нь нэг танхимтай, 179-өөс илүүгүй гишүүнээс бүрдэх ба үүнээс хоёр нь Фарерын арлуудад, хоёр нь Гренландад сонгоно. **31.1.**Фолкетингийн гишүүдийг бүх нийтээрээ, шууд сонгох эрхийн үндсэн дээр сонгогдоно. **31.2.**Сонгох эрхээ хэрэгжүүлэх журмыг Дани Улсын Фолкетингийн сонгуулийн тухай хуулиар тогтоох ба энэ хууль нь сонгогчдын олон талын санал бодлыг тэгш төлөөлөхийн тулд сонгуулийн журмыг тогтоож, нэг мандаттай тойрогт пропорционал төлөөллийг сонгуультай, эсхүл сонгуульгүй (with or without elections) явуулах эсэхийг тогтооно. **31.3.**Тойрог бүрийн мандатын тоог тогтоохдоо хүн амын тоо, сонгогчдын тоо, хүн амын нягтаршил зэргийг харгалзаж үзнэ. ***Эх сурвалж:*** *https://www.thedanishparliament.dk/en/democracy/the-constitutional-act-of-denmark* **ФОЛКЕТИНГ (ПАРЛАМЕНТЫН) СОНГУУЛИЙН ТУХАЙ ХУУЛЬ** **7.1.**Фолкетинг (Парламент) нь нийт 179 гишүүнийг, хоёрыг нь Фарерын арлуудад, хоёрыг нь Гренландад сонгоно. **7.2.**Фарерын арлуудын болон Гренландын сонгуулийн журмыг тусдаа хуулиар зохицуулна. **8.1.**Дани Улс 3 мужид хуваагдана: Копенгаген метрополитан, Силанд-Өмнөд Дани, Хойд ба Төв Жутланд. **8.2.**Бүс нутгууд нь олон мандаттай тойрогт хуваагдана. Копенгаген метрополитан нь олон мандаттай 4 тойргоос бүрдэнэ. Силанд-Өмнөд Дани, Хойд ба Төв Жутланд тус бүр олон мандаттай 3 тойргоос бүрдэнэ. **8.3.**Олон мандаттай тойргууд нь нэр дэвшүүлэх дүүрэг (nomination districts)-т хуваагдана. **8.4.**Нэр дэвшүүлэх дүүрэг нь нэг буюу хэд хэдэн хотын захиргаа, эсхүл хотын захиргааны хэсгээс бүрдэнэ… **10.1.**Улсын хэмжээнд нийт 175 мандат байх ба үүний 135 нь тойргийн мандат, 40 нь зөрүүг нөхөх мандат (compensatory seats) байна. 2010, 2015, 2020 зэрэг оны 01 дүгээр сарын 01-ний өдрийн байдлаар хүн амын тоог нийтэлсний дараа бүс нутаг болон олон мандаттай тойрогт мандатын хуваарилалтыг Нийгмийн асуудал, дотоод хэргийн сайд тогтоож зарлах бөгөөд энэхүү хуваарилалт нь дараагийн сонгуульд хамаарна. **ТАЙЛБАР:** Хүн амын тоог 5 жил тутамд нийтэлнэ.

		10.2.Энэхүү хуваарилалт нь бүс нутаг болон олон мандаттай тойрог тус бүрийн нийлбэрээр тооцож тогтооно: 1) хүн ам; 2) сүүлийн ээлжит сонгуулийн сонгогчдын тоо; болон 3) тухайн бүс нутгийн, эсхүл олон мандаттай тойргийн квадрат километр талбайг 20-оор үржүүлсэн дүн. Хэрэв хуваарилалтын үр дүнд бий болсон тоо нь бүхэл тоо биш учраас бутархай тоог оруулахгүй байх үед шаардлагатай мандатын тоонд хүрэхгүй бол бүхэл тоо болох хүртэл хамгийн том бутархайг нэмэгдүүлнэ (хамгийн их үлдэгдлийн арга). Хоёр ба түүнээс дээш бутархай нь ижил хэмжээтэй бол сугалаа явуулна. **10.3.**Энэ зүйлийн 2 дахь хэсэгт заасан тооцооллын дүрмийн дагуу 175 мандатыг эхлээд гурван бүсэд хуваарилна. Дараа нь тойргийн 135 мандатыг мөн бүс нутгуудад хуваарилна. Эцэст нь тойргийн мандатыг олон мандаттай тойргуудад зохих бүс нутагт хуваарилна. **10.4.**Хэрэв энэ зүйлийн 3 дахь хэсэгт заасны дагуу тооцоолсноор Борнхолм (Bornholm)-ын олон мандаттай тойрог доод тал нь хоёр мандат авч чадаагүй бол суудлын хоёр дахь хуваарилалтыг хийж, Борнхолмын олон мандаттай тойрогт хоёр мандатыг урьдчилан хуваарилна. Үлдсэн тойргийн 133 мандатыг энэ зүйлийн 3 дахь хэсэгт заасны дагуу бусад олон мандаттай тойрогт эцэслэн хуваарилна. **10.5.**Бүс тус бүрд олгох зөрүүг нөхөх мандатын тоог тухайн бүс нутгийн нийт мандатын тоо болон тухайн бүс нутгийн тойргийн мандатын тооны зөрүүгээр тооцно. ***Эх сурвалж:*** *https://elections.im.dk/parliament-elections*
11	**Доминика**	**ҮНДСЭН ХУУЛЬ** **29 дүгээр зүйл. Парламентын бүрэлдэхүнн** Доминика Улсын Парламент нь Ерөнхийлөгч, Ассамблейн Танхимаас бүрдэнэ. **30 дугаар зүйл. Ассамблейн Танхимын бүрэлдэхүүн** 1.Ассамблейн Танхим нь дараах бүрэлдэхүүнтэй байна: а) энэ Үндсэн хуулийн 33 дугаар зүйлд заасны дагуу сонгогдон энэ Үндсэн хуулийн 57 дугаар зүйлд заасны дагуу тухайн үед байгуулагдаж байгаа сонгуулийн тойргийн тоотой тохирсон төлөөлөгчдийн тоо; б) энэ Үндсэн хуулийн 34 дүгээр зүйлд заасны дагуу томилогдсон буюу сонгогдсон 9 сенатор. **57 дугаар зүйл. Сонгуулийн тойргийг өөрчлөх** 1.Сонгуулийн тойргийн хилийн хороо (цаашид энэ хэсэгт “Хороо” гэх) энэ хэсэгт заасны дагуу Доминика Улсын хуваагдсан сонгуулийн тойргийн тоо, хилийн заагийг хянаж, Ерөнхийлөгчид дараах тайлан (report)-ийн аль нэгийг танилцуулна: а) энэ Үндсэн хуулийн 2 дугаар хавсралтад заасан дүрмийг хэрэгжүүлэхийн тулд Доминика Улсын сонгуулийн тойргийг хуваасан саналаа танилцуулах; б) эдгээр дүрмийг хэрэгжүүлэхийн тулд одоо байгаа тойргийн тоо, хил хязгаарыг өөрчлөх шаардлагагүй гэсэн саналаа мэдэгдэх. 2.Энэ зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан тайланг Хороо 2-оос доошгүй, 5-аас дээшгүй жилийн хугацаанд ирүүлнэ. **Үндсэн хуулийн хавсралт 2. Сонгуулийн тойргийн тухай дүрэм** Сонгуулийн тойргийн хилийн хорооны үзэж байгаагаар бүх тойрогт бараг тэнцүү тооны оршин суугч байна. Гэхдээ Комисс дараах хүчин зүйлсийг харгалзан үзэх нь зүйтэй гэж үзсэнээр энэ зарчмаас татгалзаж болно. Үүнд: а) хүн амын нягтаршил, ялангуяа сийрэг суурьшсан хөдөө орон нутгийн төлөөллийг хангах хэрэгцээ; б) харилцаа холбоо; в) газарзүйн онцлог; г) засаг захиргааны бүс нутгийн хилийн цэс.

		Эх сурвалж: *https://www.constituteproject.org/constitution/Dominica_2014.pdf?lang=en* ***Сонгуулийн зорилгоор тойргийн хилийг тусгайлан тогтоодог эсэх:*** Доминика нь нэг мандаттай 21 тойрогт хуваагддаг. ***Эх сурвалж:*** *http://electoraloffice.gov.dm/constituencies/constituency-boundaries-3*
12	**Зүүн Тимор**	**ҮНДСЭН ХУУЛЬ** **93 дугаар зүйл. Сонгууль, бүрэлдэхүүн** 2.Үндэсний Парламент нь доод тал нь 52, дээд тал нь 65-аас ихгүй гишүүнээс бүрдэнэ. 3.Сонгуулийн тойрог, сонгогдох нөхцөл, нэр дэвшүүлэх, сонгуулийн журамтай холбоотой журмыг хуулиар тогтооно. ***Эх сурвалж:*** *https://www.constituteproject.org/constitution/East_Timor_2002* **ҮНДЭСНИЙ ПАРЛАМЕНТЫН СОНГУУЛИЙН ТУХАЙ ХУУЛЬ** 9.Үндэсний Парламентын сонгуулийн төв байр нь Дили хотод байрлах ба улсын нийт нутаг дэвсгэрт тохирох нэг тойрог байна. ***Эх сурвалж:*** *https://jsmp.tl/wp-content/uploads/2013/08/Law-on-Election-of-the-National-Parliament-English.pdf*
13	**Израил**	**ҮНДСЭН ХУУЛЬ** **3 дугаар зүйл.** Кнессет нь 120 гишүүнээс бүрдэнэ. **4 дүгээр зүйл.** Кнессет нь Сонгуулийн тухай хуульд заасны дагуу бүх нийтийн шууд, тэгш, нууц санал хураалтаар, пропорционал сонгуулиар сонгогдоно; Кнессетийн гишүүдийн олонхын саналаас бусад тохиолдолд энэ хэсгийг өөрчлөхгүй. ***Эх сурвалж:*** *https://main.knesset.gov.il/EN/activity/Documents/BasicLawsPDF/BasicLawTheKnesset.pdf*
14	**Ирак**	**ҮНДСЭН ХУУЛЬ** **49 дүгээр зүйл.** **Нэг.** Төлөөлөгчдийн Зөвлөл буюу танхимын гишүүдийн тоо нь нийт Ирак иргэдийн 100.000 Ирак иргэн тутамд нэг суудал ногдож байхаар тогтоогдоно. Сонгуулийг бүх нийтээр шууд, нууц санал хураалтаар явуулна. Ард түмнийг бүрдүүлэгч бүх бүрэлдэхүүн хэсгийн төлөөлөгчдийг багтаан оруулна. **Дөрөв.** Сонгуулийн тухай хууль нь эмэгтэй гишүүдийн хувь хэмжээг Төлөөлөгчдийн танхимын бүх гишүүдийн дөрөвний нэгээс багагүй байлгахад чиглэнэ. ***Эх сурвалж:*** *https://constituteproject.org/constitution/Iraq_2005?lang=en* **СОНГУУЛИЙН ТУХАЙ ХУУЛЬ** **11 дүгээр зүйл.** 1.Төлөөлөгчдийн танхим нь гурван зуун хорин найман (328) суудалтай. Үүнээс хил хязгаарын зохион байгуулалтыг хуульд хавсаргасан хуваарьтай нийцүүлсний дагуу гурван зуун хорин (320) суудлыг мужуудад хуваарилж, найман (8) суудлыг квотод үлдээнэ. ***Эх сурвалж:*** *http://aceproject.org/ero-en/regions/mideast/IQ/iraq-electoral-law-of-the-iraqi-parliament-2013/view* **ТАЙЛБАР:** **Сонгуулийн тойрог:** Засаг захиргааны 18 нэгжид суурилсан 328 мандат бүхий тойргуудаас 8 мандатыг цөөнхөд хадгална: - шууд сонгогдох - 320; - бусад - 8. Засаг захиргааны нэгжид суурилсан 328 мандатыг дараах байдлаар

		хуваарилна: - Анбар: 15; - Бабил: 17; - Багдад: 71 (үүнээс 1 нь Христүүдэд, 1 нь Сабинуудад ногдоно); - Басра: 25; - Дияала: 14; - Дахук: 11 (үүнээс 1 нь христүүдэд ногдоно); - Эрбил: 15 (үүнээс 1 нь христүүдэд ногдоно); - Карбала: 11; - Киркүк: 14 (үүнээс 1 нь христүүдэд ногдоно); - Миссан: 10; - Мутхана: 7; - Нажаф: 12; - Нинева: 35 (үүнээс 1 нь христүүдэд, 1 нь Езидид, 1 нь Шабакт ногдоно); - Кадиссияа: 11; - Салахаддин: 12; - Сулаяманияа: 18; - Дхи-Кар: 19; - Вассит: 11 (үүнээс 1 нь Файли Курдуудад ногдоно). **Сонгуулийн систем:** пропорционал төлөөллийн систем Суудлыг Сент-Лагийн арга (Sainte-Laguë method)-р хуваарилна. Жагсаалтаар хамгийн олон тооны санал авсан нэр дэвшигч сонгогдохын зэрэгцээ ялалт байгуулсан гурван эрэгтэй нэр дэвшигч бүрийн дараагаар нэг эмэгтэй нэр дэвшигчийг сонгох байдлаар нийт суудлын 25 хувийг эмэгтэйчүүдэд хуваарилна. ***Эх сурвалж:*** *http://archive.ipu.org/parline-e/reports/2151_B.htm*
15	**Исланд**	**ҮНДСЭН ХУУЛЬ** **31 дүгээр зүйл. Алтингийн сонгууль** Альтинг (Парламент) нь ард түмнээс нууц санал хураалтаар пропорционал хувилбараар дөрвөн жилийн хугацаагаар сонгогдсон 63 гишүүнээс бүрдэнэ. Сонгуулийн тойрог нь зургаагаас цөөнгүй, долоогоос ихгүй байна. Тэдгээрийн хилийн цэсийг хуулиар тогтооно; гэхдээ Үндэсний сонгуулийн зөвлөл нь Рейкьжавикийн сонгуулийн тойргийн хилийн цэсийг болон нутаг дэвсгэрийг тодорхойлж болно. **ПАРЛАМЕНТЫН СОНГУУЛИЙН ТУХАЙ ХУУЛЬ** **6 дугаар зүйл.** Улсын нутаг дэвсгэрийг Парламентын сонгуулийн тухай хуулийн дагуу сонгуулийн 6 тойрогт хуваана. Альтингийн сонгууль зарлагдсан үед Үндэсний сонгуулийн хороо сонгуулийн өдрөөс таван долоо хоногийн өмнө Үндэсний бүртгэлийн газрын хүн амын бүртгэлд үндэслэн Рейкьявикийн тойргийн хилийн цэсийг тогтооно. **7 дугаар зүйл.** Тойргийн хилийг тогтоохдоо сонгогчдын тоог, парламентын нэг суудалд ногдох хэмжээгээр тогтооно. Ингэхдээ нэмэлт суудал (adjustment seats)-ыг оруулан тооцох бөгөөд аль болох тэгш тооны суудал ногдуулна. Мөн тойрог нь нутаг дэвсгэрийн хувьд нэгдмэл байхад анхаарна. **8 дугаар зүйл.** Парламент 63 суудалтай бөгөөд тэдгээр нь сонгуулийн тойргуудад дараах байдлаар хуваагдана: - Баруун хойд тойрог – 8 мандат; - Зүүн хойд тойрог – 10 мандат; - Өмнөд тойрог – 10 мандат; - Баруун өмнөд тойрог – 13 мандат; - Рейкьжавикийн өмнөд хэсгийн тойрог – 11 мандат; - Рейкьжавик ийн хойд хэсгийн тойрог – 11 мандат. ***Эх сурвалж:*** *https://www.legislationline.org/download/id/3897/file/Iceland_Act_Parliamentary_Ele*

		ctions_to_Althing_2000_en.pdf
16	**Кирибати**	**ҮНДСЭН ХУУЛЬ** **53 дугаар зүйл. Манеаба ни Маунгатабу-г байгуулах нь** Манеаба ни Маунгатабу (Парламент) нь дараах байдлаар бүрдэнэ: а.сонгогдсон 35 гишүүн; б.Үндсэн хуулийн 117 дугаар зүйлд заасан гишүүн; в.хэрэв сонгогдсон гишүүн биш хүн Ерөнхий шүүгчээр томилогдсон бол тэрээр албан тушаалаараа гишүүн болно. **54 дүгээр зүйл. Сонгогдсон гишүүдийг сонгох** Манеаба ни Маунгатабу-гийн сонгогдсон гишүүдийг энэ Үндсэн хуулийн дагуу сонгоно. Манеаба ни Маунгатабу-гийн сонгогдсон гишүүдийг сонгох зорилгоор Кирибати Улсын нутаг дэвсгэрт тодорхой хилийн цэстэй, сонгогдсон төлөөлөгчдийн тоог заасан сонгуулийн тойргуудыг байгуулна. Ингэхдээ энэ Үндсэн хуульд заасан журмыг мөрдөнө. Кирибати Улсын нутаг дэвсгэрийг сонгуулийн 23 тойрогт хуваах, 1977 оны Сонгуулийн тухай зарлигт (Elections Ordinance 1977 [FN: No. 12 of 1977]) заасны дагуу сонгуулийн 23 тойрог, тэдгээрийн хилийн цэсийг болон сонгогдох суудлын тоог тогтоосны адилаар хуваана. **117 дугаар зүйл. Манеаба ни Маунгатабу-д нэр дэвшсэн гишүүн** Манеаба ни Маунгатабу-гийн нэг суудлыг Банабан овгоос нэр дэвшүүлэх хүнд хадгална. ***Эх сурвалж:*** *https://constituteproject.org/constitution/Kiribati_2013?lang=en* **СОНГУУЛИЙН ТУХАЙ ХУУЛЬ** **9 дүгээр зүйл.** Манеаба ни Маунгатабу-д сонгогдсон гишүүдийн тоог танилцуулах зорилгоор Кирибатийн сонгуулийн 23 тойргийн хуваарийг 1 дүгээр хүснэгтийн эхний баганад, мөн сонгуулийн тойрог бүрийн тухайн тойрогт хамаарах нутаг дэвсгэрийг 1 дүгээр хүснэгтийн хоёр дахь баганад, харин 1 дүгээр хүснэгтийн гурав дахь баганад сонгогдсон гишүүдийн тоог тус тус жагсаана. **ТАЙЛБАР:** Жагсаалтыг хавсаргав. ***Эх сурвалж:*** *https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/113880/142954/F1958582048/KIR113880%20.pdf* **ТАЙЛБАР:** Үндсэн хуулийн 63 дугаар зүйлийн 3 дахь хэсэг, 118 дугаар зүйлийн 4 дэх хэсэг, Сонгуулийн тухай хуулийн 5 дугаар зүйлд заасны дагуу Сонгуулийн хороо нь 4-өөс илүүгүй жил давтамжтайгаар сонгуулийн тойргийн тоо, тойргийн хилийн цэс болон тойрогт төлөөлөх парламентын гишүүдийн тоонд хяналт тавина. Ингэхдээ Үндсэн хуулийн 118 дугаар зүйлийн 4 дэх хэсэг болон Кирибати Улсын хамгийн сүүлийн хүн амын статистик тоо, хүн амын дотоодын шилжилт хөдөлгөөнийг харгалзана. ***Эх сурвалж:*** *http://www.paclii.org/ki/legis/consol_act/eo167.pdf*
17	**Латви**	**ҮНДСЭН ХУУЛЬ** **5 дугаар зүйл.** Сейм нь ардын төлөөлөгч 100 гишүүнтэй. Сеймийг пропорцианал тогтолцооны дагуу нийтээрээ, чөлөөтэй, шууд сонгох эрхийн үндсэн дээр саналаа нууцаар гаргаж сонгоно. Латви Улсыг тусдаа сонгуулийн тойрог болгон хуваахдаа, дүүрэг тус бүрээс сонгогдох Сеймийн гишүүдийн тоо, тойрог тус бүрийн сонгогчдын тоотой пропорционал байна. ***Эх сурвалж:*** *https://www.constituteproject.org/constitution/Latvia_2016?lang=en*

СЕЙМИЙН СОНГУУЛИЙН ТУХАЙ ХУУЛЬ

7 дугаар зүйл. Латви Улсын Сеймийн сонгууль нь 5 тойрогт хуваагдана:

1.Рига;
2.Видземе;
3.Латгале;
4.Курземе;
5.Земгале.

Ригагийн сонгуулийн тойрогт Рига хот орно;

Видземе сонгуулийн тойрогт Адази, Аложа, Алюксне, Амата, Апе, Бабит, Балдоне, Беверина, Буртниеки, Карникава, Цесис, Чесвайн, Эргли, Гаркалне, Гулбене, Икскиле, Инкукалнс, Жаунпиебалга, Кочени, Кримулда, Кегумс, Кекава, Лиэлварде, Лигатне, Лимбази, Лубана, Мадона, Малпилс, Марупе, Мазсалака, Науксени, Огре, Олейн, Паргаужа, Приекули, Рауна, Ропази, Ружиена, Салакгривая, Сакраласти, Сигулда, Смилтене, Стопини, Стренци, Валка, Вараклани, Вечпиебалгагийн хязгаар, Юрмала, Валмиера хотууд орно;

Латгалегийн сонгуулийн тойрогт Аглона, Балтинава, Балви, Цибла, Дагда, Даугавпилс, Илуксте, Карсава, Краслава, Ливани, Лудза, Преили, Резекне, Риебину, Ругажи, Варкава, Вилака, Вилани, Зилупегийн хязгаар, Даугавпи, Резекне хотууд орно;

Курземегийн сонгуулийн тойрогт Айзпутэ, Алсунга, Брочени, Дундага, Дурбе, Гробина, Кулдигас, Ника, Павилоста, Приекуле, Рожа, Рукава, Салдус, Скрунда, Талси, Вайноде, Вентспилсийн хязгаар, Лиепая, Венцпилс хотууд орно;

Земгалегийн сонгуулийн тойрогт Айзкраукле, Акнистэ, Аусе, Бауска, Добеле, Энгүре, Иекава, Яунжелгава, Жаунпилс, Жекабпилс, Елгава, Кандава, Кокнесе, Крустпилс, Нерета, Озольниеки, Плавинас, Рундале, Салаве, Тукрикумс, Векумниеки, Виеситийн хязгаар, Елгава ба Жекабпилс хотууд орно.

8 дугаар зүйл.

(1) Сонгуулийн төв хороо иргэдийн бүртгэлийн мэдээллийн дагуу сонгуулийн өдрөөс 4 сарын өмнө тойрог тус бүрээс сонгогдох Сеймийн гишүүдийн тоог тухайн тойргийн сонгогчдын тоотой пропорционалаар тогтооно. Гадаадад оршин суугаа сонгогчдыг Рига хотын сонгуулийн тойргийн сонгогчдын тоонд оруулна.

(2) Тойрог тус бүрээс сонгогдох Сеймийн гишүүдийн тоог дараах байдлаар тооцно.

1) нийт сонгогчдын тоог 100 (Сейм 100 гишүүнтэй)-д хуваана.

2) тойрог тус бүрийн сонгогчдын тоог 1-д заасан хуваалтын дүнд хуваана. Хуваалтын дүнд гарсан бүхэл тоо нь тухайн тойргоос сонгогдох Сеймийн гишүүдийн тоог илэрхийлнэ.

3)Хэрэв 2 дахь хэсэгт заасан дүнгийн бүхэл тоонуудын нийлбэр нь 100-аас бага бол сонгогдох Сеймийн гишүүний тоог нэгээр, хамгийн их бутархай гарсан тойрогт, дараа дараагийн хамгийн их бутархайтай тойрогт гэх мэт бүх тооны нийлбэр 100 болтол нэмэгдүүлнэ.

4)Хэрэв аливаа хоёр тойрог бутархайгаар тэнцүү санал авсан бол 2 дахь хэсэгт заасан хуваалтын дүнгийн бүхэл тоо нь хамгийн бага байгаа тойрогт эхлээд Сеймийн гишүүний тоог нэмэгдүүлнэ.

5) хэрэв аливаа хоёр тойрог бутархай болон бүхэл тоогоор тэнцүү дүн гарвал аль тойрогт Сеймийн гишүүний тоог нэмэгдүүлэхийг сугалаагаар тогтооно.

(3) Тойрог тус бүрээс сонгогдох Сеймийн гишүүдийн тоог сонгуулийн өдрөөс 100-аас доошгүй хоногийн өмнө албан ёсны хэвлэлд нийтэлнэ.

Эх сурвалж: *https://likumi.lv/ta/en/en/id/35261-law-on-the-election-of-the-isaeimai*

18	**Лихтенштайн**	**ҮНДСЭН ХУУЛЬ** **46 дугаар зүйл.** 1.Парламент нь пропорционал тогтолцооны дагуу нийтээрээ, тэгш, нууц, шууд сонгох замаар ард түмнээс сонгогддог 25 Төлөөлөгчөөс бүрдэнэ. Дээд муж (Оберланд), Доод муж (Унтерланд) тус бүр нэг тойрог үүсгэнэ. Төлөөлөгчийн 15-ыг Дээд муж, 10-ыг Доод мужаас сонгоно. 2.Парламентын 25 төлөөлөгчөөс гадна тойрог тус бүрд орлогч (substitute) сонгоно. Нэг тойргийн гурван төлөөлөгч тутамд сонгуулийн бүлэг (electoral group) тус бүр нэг орлогчтой байх ба хэрэв сонгуулийн бүлэг нэг мандат авсан бол доод тал нь нэг орлогч байна. 3.Мандатыг улсын хэмжээнд нийт саналын 8-аас доошгүй хувийн санал авсан сонгуулийн бүлэгт хуваарилна. **ТАЙЛБАР:** Вадуз (Оберланд, Дээд улс) болон Шелленберг муж (Унтерланд, Доод улс) нь Ариун Ромын эзэнт гүрний бие даасан лордын эзэмшил газар байв. Тэд өвөрмөц бүс нутаг гэж хүлээн зөвшөөрөгдсөн хэвээр байгаа бөгөөд тус тусад нь сонгуулийн тойрог болгодог. ***Эх сурвалж:*** *https://www.constituteproject.org/constitutions?lang=en&status=in_force&status=is_draft* *https://www.llv.li/files/rdr/Verfassung-E-01-02-2014.pdf*
19	**Люксембург**	**ҮНДСЭН ХУУЛЬ** **51 дүгээр зүйл.** Төлөөлөгчдийн танхим нь 60 гишүүнтэй. Гишүүдийг нийтээрээ, чөлөөтэй, шууд сонгох зарчмаар (намын) нэрсийн жагсаалтаар, пропорционалаар, хуулиар тогтоосон журмын дагуу сонгуулийн квотын хамгийн бага байх зарчмыг баримтлан сонгоно. **51 (6) дүгээр зүйл.** Тус улс нь сонгуулийн 4 тойрогт хуваагддаг: - Өмнөд хэсэг нь Эш-сюр-Альзет болон Каплен кантонуудтай; - Төв хэсэг нь Люксембург ба Мершийн кантонуудтай; - Хойд хэсэг нь Диекирх, Реданж, Вилц, Клерва, Вианден зэрэг кантонтай; - Зүүн хэсэг нь Гревенмахер, Ремих, Эхтернах кантонуудтай. ***Эх сурвалж:*** *https://www.constituteproject.org/constitution/Luxembourg_2009?lang=en* **СОНГУУЛИЙН ТУХАЙ ХУУЛЬ** **132 дугаар зүйл.** Олон мандаттай 4 тойрогтой: - Өмнөд 23; - Төв 21; - Хойд 9; - Зүүн 7. ***Эх сурвалж:*** *https://legilux.public.lu/eli/etat/leg/recueil/elections/20190216*
20	**Маврики**	**ҮНДСЭН ХУУЛЬ** **31 дүгээр зүйл.** Тус улсын парламент нь Ерөнхийлөгч, Үндэсний Ассамблейгаас бүрдэнэ. Үндэсний Ассамблей 70 гишүүнтэй. **39 дүгээр зүйл.** Тус улс нь сонгуулийн 21 тойрогтой. Маврики арал 20 тойрог, Родригас 1 тойрог болно. 10 жил тутам тойргийн хилийг шинэчлэн тогтоодог. Тойрог бүрийн оршин суугчдын тоо нь хүн амын квоттой тэнцүү байна. Сонгуулийн Хилийн Хороо тойрог тус бүрийн оршин суугчдын тоог хүн амын квоттой тэнцүү байлгах үүднээс сонгуулийн тойргийн хилийг өөрчлөх

		шаардлагатай гэж үзвэл зөвлөмж гаргана. Харилцаа холбооны хэрэгсэл, газарзүйн онцлог, хүн амын нягтаршил, засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн хилийн заагийг харгалзан тухайн тойргийн оршин суугчдын тоо хүн амын квотоос их, бага байж болно. "Хүн амын квот" гэдэг нь Маврикийн хүн амын хамгийн сүүлийн албан ёсны тооллогоор тоологдсон Маврики арлын оршин суугчдын тоог 20-д хуваах гарсан тоог хэлнэ. ***Эх сурвалж:*** *https://www.constituteproject.org/constitution/Mauritius_2016?lang=en*
21	**Македон**	**ҮНДСЭН ХУУЛЬ** **62 дугаар зүйл.** Ассамблей нь 120-140 төлөөлөгчтэй. Төлөөлөгчдийг нийтээрээ, чөлөөтэй, шууд сонгох эрхийн үндсэн дээр саналаа нууцаар гаргаж сонгогдоно. ***Эх сурвалж:*** *https://www.constituteproject.org/constitution/Macedonia_2011?lang=en* **СОНГУУЛИЙН ТУХАЙ ХУУЛЬ** **174 (1) дүгээр зүйл.** Бүгд Найрамдах Македон Улс нь сонгуулийн 9 тойрогт хуваагддаг. Сонгуулийн 1-6 дугаар тойргийг хуваасан байдлыг сонгуулийн тухай хуулийн 175(1)-д нарийвчлан жагсаалтаар зохицуулсан байна. **ТАЙЛБАР:** Жагсаалтыг хавсаргав. Сонгуулийн 7-9 дүгээр тойргийг дараах байдлаар зохицуулсан. 7 дугаар тойрог: Европ, Африкт түр хугацаагаар ажиллаж, оршин сууж буй тус улсын иргэдийн санал авах дипломат төлөөлөгчийн газар; 8 дугаар тойрог: Хойд болон Өмнөд Америкт түр хугацаагаар ажиллаж, оршин сууж буй тус улсын иргэдийн санал авах дипломат төлөөлөгчийн газар; 9 дүгээр тойрог: Австрали, Азид түр хугацаагаар ажиллаж, оршин сууж буй тус улсын иргэдийн санал авах дипломат төлөөлөгчийн газар. ***Эх сурвалж:*** *https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF(2013)013-e*
22	**Мальта**	**ҮНДСЭН ХУУЛЬ** **51 дүгээр зүйл.** Парламент нь улсын Ерөнхийлөгч, Төлөөлөгчдийн танхимаас бүрдэнэ. Парламент нь 65 гишүүнтэй. **61 дүгээр зүйл. Сонгуулийн хэсэг** Сонгуулийн хороо (Electoral Commission) Үндсэн хуулийн 56(1)-д заасан сонгуулийн хэсэг (electoral division)-ийн хилийг 2-оос доошгүй, 5-аас дээшгүй жилийн интервалаар хянан үзэж, шаардлагатай гэж үзвэл сонгуулийн хэсгийн хилийг өөрчлөх саналаа парламентад гаргана. ***Эх сурвалж:*** *https://www.constituteproject.org/constitution/Malta_2016?lang=en* **СОНГУУЛИЙН ЕРӨНХИЙ ХУУЛЬ** **17 (1) дугаар зүйл.** Мальта арал болон түүний харьяа арлууд нь сонгуулийн 13 хэсэгт хуваагддаг. Сонгуулийн тойрог бүр 5 мандаттай. Парламентын гишүүдийг пропорционал системээр сонгоно. ***Эх сурвалж:*** *https://legislation.mt/eli/cap/354/eng/pdf*
23	**Молдова**	**ҮНДСЭН ХУУЛЬ** **60 дугаар зүйл.** 2.Парламент нь 101 гишүүнээс бүрдэнэ. ***Эх сурвалж:*** *https://www.constituteproject.org/constitution/Moldova_2016?lang=en*

БҮГД НАЙРАМДАХ МОЛДОВА УЛСЫН СОНГУУЛИЙН ХУУЛЬ

27 дугаар зүйл.

1.Тойргийн хил нь Бүгд Найрамдах Молдова Улсын хоёр дахь шатны засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж болон Гагаузиа, Кишинев, Балти автономит мужуудын нутаг дэвсгэрийн хилтэй тохирно.

79 дүгээр зүйл.

2.Парламентын сонгууль нь холимог систем (пропорционал болон мажоритар)-д үндэслэж, улсын хэмжээнд нэг тойргоос сонгогдох болон тойрог бүрээс нэг гишүүн сонгогдох байдлаар явагдана.

3.Ингэснээр 50 гишүүн үндэсний хэмжээнд нэг тойргоос пропорционал төлөөллөөр, 51 гишүүн нь тойрог бүрээс нэг гишүүн буюу мажоритар тогтолцоогоор сонгогдоно.

80 дугаар зүйл.

4.Нэг мандаттай тойргийг тогтооход нутаг дэвсгэр болон хүн ам зүйн дараах шалгууруудыг харгалзаж үзнэ:

a) тойргууд нь харьцангуй тэнцүү тооны буюу 55000-60000 хүртэлх тооны сонгогчтой байна;

b) нэг мандаттай тойргуудын сонгогчдын тоо нь 10%-аас илүү хэлбэлзэж болохгүй;

d) нэг мандаттай тойрог нь хоёр дахь шатны засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж болон ижил түвшний хэд хэдэн нутаг дэвсгэрийн нэгжүүдээс бүрдэнэ;

e) тухайн орон нутгийн соногогчдын тоо нь нэг мандаттай тойргийн сонгогчдын дундаж тооноос их байгаа тохиолдолд тухайн орон нутагт хэд хэдэн сонгуулийн тойрог байгуулж болно. Нэгдүгээр шатны засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгжид нэг мандаттай сонгуулийн тойргийн хил тогтоохыг хориглоно;

f) үндэсний цөөнх олноор суурьшсан нутаг дэвсгэрт нэг мандаттай сонгуулийн тойргийг байгуулахдаа тэдгээрийн эрх ашиг болон нутаг дэвсгэрийн нэгжийн хилийн заагийг харгалзан үзнэ;

g) Гагаузиа автономит мужийн нутаг дэвсгэрт нэг мандаттай сонгуулийн тойргийн хилийг тогтоохдоо тухайн мужийн нутаг дэвсгэрээс дотогш болон гадна байгуулахыг хориглоно;

5.Бүгд Найрамдах Молдова Улсын нутаг дэвсгэрээс гадна нэг мандаттай сонгуулийн тойргийг тогтоохдоо дараах зүйлсийг харгалзан үзнэ:

a) Молдова Улсын дипломат төлөөлөгчийн газар, консулын газруудаас авсан мэдээлэл;

b) холбогдох статистик мэдээлэл;

c) Сонгуулийн төв хорооны журмын дагуу гадаадад оршин суугаа иргэдийн урьдчилсан бүртгэл;

d) өмнөх сонгуульд оролцсон сонгогчдын бүртгэл;

e) хуулийн дагуу төрийн төв байгууллага хүлээн авагч улсын засаг захиргааны байгууллагаас авсан холбогдох бусад мэдээлэл;

f) гадаадад сонгуулийн тойргийн хилийг тогтоохдоо, Засгийн газраас баталсан журмыг баримтлан, холбогдох, нэр бүхий газарзүйн бүсүүдэд хуваана: Европын Холбооны гишүүн орнууд, Европын Холбооны гишүүн бус зүүн Европын орнууд; Хамтын нөхөрлөлийн тусгаар улсууд, Ази болон Ойрхи Дорнод; Хойд Америк, Өмнөд Америк, Африк, Австрали, Шинэ Зеланд. Ингэхдээ улс орнуудын хилийг харгалзан үзэх бөгөөд хил хязгаарыг давж болохгүй.

7.Нэг мандаттай сонгуулийн тойргийн хилийг ээлжит сонгуулиас нэг жилээс бага хугацаанд шинэчлэн тогтоож болохгүй.

Эх сурвалж: *https://cec.md/storage/ckfinder/files/cec-electoral-code-2019.pdf*

24	**Монако**	**ҮНДСЭН ХУУЛЬ** **53 дугаар зүйл.** Үндэсний зөвлөл нь 24 гишүүнтэй. Үндэсний зөвлөлийн гишүүдийг нийтээрээ, шууд, жагсаалтын системээр сонгоно. ***Эх сурвалж:*** *https://www.constituteproject.org/constitution/Monaco_2002?lang=en* **НИЙТИЙН БОЛОН ҮНДЭСНИЙ СОНГУУЛИЙГ ЗОХИЦУУЛАХ ТУХАЙ ХУУЛЬ** Улс бүхлээрээ нэг тойрог болдог. ***Эх сурвалж:*** *https://legimonaco.mc/tnc/loi/1968/02-23-839/*
25	**Монгол**	**ҮНДСЭН ХУУЛЬ** **Хорин нэгдүгээр зүйл.** 1.Улсын Их Хурал нэг танхимтай, далан зургаан гишүүнтэй байна. 2.Улсын Их Хурлын гишүүнийг Монгол Улсын сонгуулийн эрх бүхий иргэд нийтээрээ, чөлөөтэй, шууд сонгох эрхийн үндсэн дээр саналаа нууцаар гаргаж, дөрвөн жилийн хугацаагаар сонгоно. **СОНГУУЛИЙН ТУХАЙ ХУУЛИЙН 11 (2), 12 (1) ЗҮЙЛ.** Сонгуулийн 76 тойрогт хуваагддаг. Тойрог бүр сонгуулийн хэсэгт хуваагддаг. Улсын Их Хурал аймаг, дүүргийн хүн амын тоо, засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгжийн хуваарь, газар нутгийн хэмжээ, байршил зэргийг харгалзан сонгуулийн санал авах өдрөөс зургаагаас доошгүй сарын өмнө сонгуулийн тойргийг байгуулна. Аймаг, дүүргийн хүн амын тоо нь тойрог байгуулах улсын дунджаас цөөн байвал зэргэлдээ аймаг, нийслэлийн дүүрэгтэй нэг тойрог болгон нэгтгэж болно. **ТАЙЛБАР:** ***Тойргийн хилийг тогтоох:*** Аймаг, дүүргийн хүн амын тоо, засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгжийн хуваарийг харгалзан тойргийг хуваана. Хэрэв засаг захиргаа, нутаг дэвсэрийн нэгжийн хуваарьт оруулсан өөрчлөлт нь тойргийн бүтцэд нөлөөлж болзошгүй, эсхүл тухайн хэсэгт байгаа хүн амын тоо (сонгогч) 200-аас дээш тоогоор өөрчлөгдсөн тохиолдолд Сонгуулийн ерөнхий хороо тойргийг өөрчлөх тухай саналыг УИХ-д оруулж болно. ***Эх сурвалж:*** *https://www.legislationline.org/download/id/5845/file/Mongolia-Election-Law_2011_en.pdf*
26	**Норвеги**	**ҮНДСЭН ХУУЛЬ** **57 дугаар зүйл.** Стортинг (Парламент) нь 169 төлөөлөгчтэй. Төлөөлөгчдийн 150 нь тойргоос, 19 нэмэлт төлөөлөгч (adjustment seats) сонгогддог. ***Эх сурвалж:*** *https://www.constituteproject.org/constitution/Norway_2016?lang=en* **СОНГУУЛИЙН ТУХАЙ ХУУЛЬ** **11.1 дүгээр зүйл.** Тус улс нь сонгуулийн 19 тойрогт хуваагдана. Гишүүн болон орлогч гишүүдийг дараах тойргоос сонгоно: а) Эстфолд (Østfold)-ын сонгуулийн тойрог; б) Акершусын сонгуулийн тойрог; в) Ослогийн сонгуулийн тойрог; г) Хедмаркийн сонгуулийн тойрог; д) Оппландын сонгуулийн тойрог; е) Бускерудын сонгуулийн тойрог; ё) Вестфолдын сонгуулийн тойрог; ж) Телемаркийн сонгуулийн тойрог; з) Ауст-Агдерийн сонгуулийн тойрог; и) Вэст-Агдэрийн сонгуулийн тойрог;

		й) Рогаландын сонгуулийн тойрог; к) Хордаландын сонгуулийн тойрог; л) Согн-ог-Фьорданегийн сонгуулийн тойрог; м) Море-ог-Ромсдалийн сонгуулийн тойрог; н) Сер-Тронделагийн сонгуулийн тойрог; о) Норд-Тронделагийн сонгуулийн тойрог; п) Нордландын сонгуулийн тойрог; р) Тромсын сонгуулийн тойрог; с) Финмаркийн сонгуулийн тойрог. **11.3 дугаар зүйл.** 1.Стортингийн бүх суудлыг тойрогт хуваарилна. Хуваарилалтыг 8 жил тутамд яам хийнэ. 2.Тойрог тус бүрээр хуваарилах тоон үзүүлэлтийг парламентын сонгуулийн өмнөх жилийн эцсийн тухайн тойргийн хүн амын тоо, тухайн тойргийн километр квадратын тоо (square kilometres)-г 1.8-аар үржүүлсэн тоог нэмж тооцно. ***Эх сурвалж:*** *Сонгуулийн тухай хууль – https://www.regjeringen.no/contentassets/81a7befa78f04d358ace73997145d974/juni_2019_election_act_updated-01.03.2019.pdf*
27	**Папуа Шинэ Гвиней**	**ҮНДСЭН ХУУЛЬ** **101 дүгээр зүйл.** Үндэсний парламент нь нэг танхимтай хууль тогтоох байгууллага бөгөөд дараах гишүүдээс бүрдэнэ: - нэг мандаттай нээлттэй сонгуулийн тойргоос сонгогдсон гишүүд; - нэг мандаттай орон нутгаас сонгогдсон гишүүд; - нэр дэвшүүлсэн 3-аас илүүгүй гишүүн (дийлэнх олонхын гуравны хоёрын саналаар парламентын гишүүнд нэр дэвшүүлж томилогдсон); - Органик хуулийн дагуу нэг мандаттай эмэгтэйчүүдийн сонгуулийн тойргоос сонгогдсон эмэгтэй гишүүд. **125 дугаар зүйл.** Нээлттэй сонгуулийн тойргийн тоо, түүний хилийг 10-аас дээшгүй жилээр, тухай бүр Хилийн комиссоос гаргасан зөвлөмжийн дагуу парламент шийдвэрлэнэ. ***Эх сурвалж:*** *https://www.constituteproject.org/constitution/Papua_New_Guinea_2016?lang=en* **ҮНДЭСНИЙ БОЛОН ОРОН НУТГИЙН СОНГУУЛИЙН ТУХАЙ ОРГАНИК ХУУЛЬ** **36 дугаар зүйл.** Хилийн комисс (Boundaries Commission) улсын нээлттэй сонгуулийн тойрог (open electorates)-ийг дахин хуваарилах зорилгоор хүн амын квотыг дараах томьёогоор тогтооно. **Q = P/N** Q-сонгуулийн тойрогт ногдох хүн амын квот P-улсын нийт хүн амын тоо N-Хилийн комиссоос тогтоосон нээлттэй сонгуулийн тойрог дахь түр тоог хэлнэ. Орон нутаг бүрд дор хаяж нэг нээлттэй сонгуулийн тойрог байна. Хилийн комисс нь сонгогчдын тоог (20 хувиар нэмэх, хасах) тодорхойлохдоо дараах зүйлсийг харгалзан үзнэ: а)хүн амын нягтаршил; б)бодит байдал, харилцаа холбоо (physical features and communications); в)одоо байгаа сонгуулийн тойргийн хил; г)орон нутгийн түвшний засаг захиргаа, орон нутгийн болон бусад захиргааны бүс; д)хэрэв шаардлагатай гэж үзвэл олон нийт болон сонирхлын олон талт

		байдал. ***Эх сурвалж:*** *Organic Law on National and Local-level Government Elections – http://www.paclii.org/pg/legis/consol_act/olonalge519/*
28	**Португал**	**ҮНДСЭН ХУУЛЬ** **148 дугаар зүйл. Бүрэлдэхүүн.** Бүгд Найрамдах Улсын Ассамблей нь Сонгуулийн хуульд заасны дагуу доод тал нь 180, дээд тал нь 230 гишүүнтэй байна. **149 дүгээр зүйл. Тойрог** 1.Гишүүдийг хуулийн дагуу газар нутгийн байршлаар тогтоосон тойргуудаас сонгоно. Хуулиар сонгуулийн тойргийг олон мандаттай, нэг мандаттай гэж тогтоох бөгөөд сонгогчдын саналыг хувь тэнцүүлэн хуваарилах тогтолцооны дагуу Д'Хонтын аргыг ашиглан суудал хуваарилна. 2.Португал Улсын нутаг дэвсгэр дэх олон мандаттай сонгуулийн тойргуудын гишүүдийн тоо нь санал өгөхөөр бүртгэгдсэн иргэдийн тоотой хувь тэнцүү байна. ***Эх сурвалж:*** *https://www.constituteproject.org/constitution/Portugal_2005.pdf* ***Сонгуулийн зорилгоор тойргийн хилийг тусгайлан тогтоодог эсэх:*** Эх газрын сонгуулийн тойргууд нь засаг захиргааны нэгжүүдтэй ижил байх бөгөөд тойргийг тухайн засаг захиргааны нэгжийн нэрээр нэрлэнэ. Мадейра болон Азорес автономит мужууд нь тус тус сонгуулийн тойрогтой. Португалын нутаг дэвсгэрээс гадна оршиж буй сонгогчид тус бүр нэг мандаттай 2 тойрогт хуваагдах бөгөөд 1 нь Европын улсууд, нөгөө нь Макаогийн нутаг дэвсгэрт болон бусад орнуудад суугаа сонгогчдыг хамардаг байна. ***Эх сурвалж:*** *https://www.parlamento.pt/sites/EN/Parliament/Documents/LeiEleitoralAREn.pdf*
29	**Самоа**	**ҮНДСЭН ХУУЛЬ** **44.1А дугаар зүйл.** Хууль тогтоох Ассамблейн нийт гишүүдийн 10-аас доошгүй хувь нь эмэгтэй гишүүд байна. **44.1 дугаар зүйл.** Хууль тогтоох Ассамблей нь: **а.**хуульд тухай бүр заасан тосгон, дэд тосгодоос бүрдсэн нэр бүхий 41 сонгуулийн тойрог тус бүрээс дангаараа сонгогдсон 41 гишүүн, **аа.**хуульд тухай бүр заасан 6 тойрогт нэмэлтээр сонгогдох 6 гишүүн, **б.**хуульд заасан хотын 2 сонгуулийн тойргоос тус бүр сонгогдох 2 гишүүдээс бүрдэнэ. ***Эх сурвалж:*** *https://www.constituteproject.org/constitution/Samoa_2017?lang=en*
30	**Сан-Марино**	Ерөнхий зөвлөл нь 60 гишүүнтэй. ***Сонгуулийн зорилгоор тойргийн хилийг тусгайлан тогтоодог эсэх:*** Сан Марино Улс нь олон мандаттай, сонгуулийн нэг тойрогтой. ***Эх сурвалж:*** *Сонгуулийн тухай хуулийн 10-р зүйл.*
31	**Сент-Винсент ба Гренадин**	**ҮНДСЭН ХУУЛЬ** **24.1.**Ассамблейн бүрэлдэхүүн: а.Үндсэн хуулийн 27 дугаар зүйлд заасны дагуу сонгогдох төлөөлөгчдийн тоо нь, мөн хуулийн 33 дугаар зүйлд заасны дагуу тухайн үед байгуулагдсан сонгуулийн тойргийн тоотой дүйнэ. **33.1.**Төлөөлөгчдийг сонгох зорилгоор, Сент-Винсентийн газар нутгийг Тойргийн хил тогтоох комиссын шийдвэрээр тогтоосон хил хязгаар бүхий 13 тойрогт хуваана.

		33.2.Сонгуулийн хил тогтоох комиссын шийдвэрийн дагуу сонгуулийн тойрог бүр ижил тооны оршин суугчаас бүрдэх хэдий ч дараах хүчин зүйлсийг харгалзан үзнэ. Үүнд: а.Хүн амын нягтрал, ялангуяа цөөн хүн амтай хөдөө орон нутгийн сонгогчдыг хангалттай төлөөлөх; б.Холбоо харилцааны хэрэглэгдэхүүн; в.Газарзүйн онцлог; г.Засаг захиргааны нутаг дэвсгэрийн хил хязгаар. ***Эх сурвалж:*** *https://www.constituteproject.org/constitution/St_Vincent_and_the_Grenadines_1979?lang=en* **ТАЙЛБАР:** Ассамблей нь одоогоор 23 гишүүдээс бүрдэж байна. Үүнд, хүн амаас сонгогдсон 15 төлөөлөгч, 6 сенатор, Ерөнхий прокурор (Attorney general) болон Спикер. Ерөнхий прокурор төрийн албан хаагч, Спикер нь Ассамблейгаас гадуур сонгогдох боломжтой хэдий ч Ассамблейн гишүүдэд тооцогддог. ***Эх сурвалж:*** *http://assembly.gov.vc/assembly/index.php/composition-of-parliament-sp-974994418*
32	**Сент-Китс ба Невис**	**ҮНДСЭН ХУУЛЬ** **26 дугаар зүйл. Үндэсний Ассамблей** 1.Үндэсний Ассамблей нь бүрдэнэ: 50-р зүйлд заасны дагуу тухайн үеийн Төлөөлөгчдийн тоо нь сонгуулийн тойргийн тоотой дүйцнэ. **50 дугаар зүйл.Тойргийн хил хязгаарыг хянах** Тойргийн хил тогтоох комисс нь Сент Кристофер болон Невисийн сонгуулийн тойргийн тоо болон тойргийн хил хязгаарыг хянан үзэж Ерөнхий захирагчид дараах байдлаар тайлагнана: а.тойргийг дахин хуваарилах шаардлагатай; б.одоогийн байгаа тойргийн тоо болон хил хязгаарыг өөрчлөх шаардлагагүй. Энэ зүйлийн эхний хэсэгт дурдсан тайланг Комисс 2-оос багагүй, 5-аас ихгүй жилийн давтамжтай тайлагнана. Өөрчлөлт оруулах шаардлагатай тохиолдолд Ерөнхий сайд өөрчлөлт хийх болсон шатгаан, өөрчлөх төслийн хамт Үндэсний Ассамблейд танилцуулан, хэлэлцүүлнэ. ***Эх сурвалж:*** *https://www.constituteproject.org/constitution/St_Kitts_and_Nevis_1983?lang=en*
33	**Серби**	**ҮНДСЭН ХУУЛЬ** **100 дугаар зүйл.** Хуульд заасны дагуу Үндэсний Ассамблей нь 250 гишүүдээс бүрдэнэ. Хуулиар Үндэсний Ассамблей нь хүйсийн төлөөлөл болон тэгш байдал, үндэсний цөөнхийн төлөөллийг хангана. ***Эх сурвалж:*** *http://www.parlament.gov.rs/upload/documents/Constitution_%20of_Serbia_pdf.pdf* **ПАРЛАМЕНТЫН ГИШҮҮНИЙ СОНГУУЛИЙН ТУХАЙ ХУУЛЬ** **73 дугаар зүйл.** Сонгуулийн жагсаалтад, нэр дэвшигчдийн 40%-аас доошгүй нь төлөөлөл нь хангалтгүй хүйсийн гишүүд байх ёстой. Ингэснээр жагсаалтын таван нэр дэвшигч тутамд (эхний 5 нэр дэвшигч, дараагийн 5 нэр дэвшигч гэж явсаар жагсаалт дуустал) ижил хүйсийн 3 нэр дэвшигч болон өөр хүйсийн 2 нэр дэвшигч гэсэн дараллын дагуу бичигдэнэ. ***Сонгуулийн зорилгоор тойргийн хилийг тусгайлан тогтоодог эсэх:*** Серби Улсад парламентын гишүүд нь нэг тойргоор сонгогдоно. ***Эх сурвалж:*** *Парламентын гишүүний сонгуулийн тухай хуулийн 5-р зүйл.*

34	**Словак**	**ҮНДСЭН ХУУЛЬ** **73 дугаар зүйл.** Словак Улсын Үндэсний Зөвлөл нь 150 гишүүнтэй байна. **11 дүгээр зүйл.** Словак Улсын нутаг дэвсгэр нь сонгуулийн нэг тойрогтой. **12 дугаар зүйл.** Хотын захирагч сонгуулийн санал авах өдрөөс 70 хоногийн өмнө санал авах байруудыг бэлдэнэ. Санал өгөх нэг хэсэгт ойролцоогоор 1000 сонгогч санал өгнө. ***Эх сурвалж:*** *https://www.constituteproject.org/constitution/Slovakia_2017?lang=en*
35	**Соломоны арлууд**	**ҮНДСЭН ХУУЛЬ** **47 дугаар зүйл. Парламентын бүрэлдэхүүн** 2.Энэ Үндсэн хуулийн 54 (1)-р зүйлд заасан тойрог бүрээс нэг гишүүн парламентын гишүүнээр сонгогдоно. Парламент нь нэг танхимтай, 50 гишүүнтэй. **54 дүгээр зүйл. Сонгуулийн тойргууд** 1.Парламентын гишүүдийг сонгох зорилгоор Соломоны арлууд нь тавиас цөөнгүй, далаас ихгүй сонгуулийн тойргуудад хуваагдана. Тойрог бүр нь энэ зүйлийн 4-р хэсэгт зааснаар Тойргийн хил тогтоох комиссын санал болгосны дагуу парламентаас баталсан хил хязгаартай байна. 2.Тойргийн хил тогтоох комисс нь: а.Шаардлагатай тохиолдолд өмнөх шийдвэр гарснаас 10-аас ихгүй жилийн дотор тойргийн тоо болон тойргийн хилийг дахин хянах нь зүйтэй гэж үзвэл хянан үзнэ; б.Тойргийн тоо болон тойргийн хилийг өөрчлөх нь зүйтэй гэж үзвэл өөрчлөлтийн талаар парламентад санал гаргана. 3.Тойргийн хил тогтоох комисс нь парламентад санал гаргахдаа тойргийн оршин суугчдын тоо ойролцоо байх зарчмыг баримтална. Ингэхдээ хүн амын тархалт, харилцаа холбооны хэрэгслүүд болон үндэстний харьяалал зэргийг харгалзан үзнэ. 4.Парламент нь Тойргийн хил тогтоох комиссын саналыг хүлээн авах, эсхүл татгалзах шийдвэр гаргах хэдий ч өөрчлөх эрхгүй. Хэрэв батлагдсан тохиолдолд парламент тарснаас хойш тухайн шийдвэр хүчин төгөлдөр болно. ***Эх сурвалж:*** *https://www.constituteproject.org/constitution/Solomon_Islands_2018?lang=en*
36	**Тувалу**	**ҮНДСЭН ХУУЛЬ** **82.3.**Парламентын гишүүний тоо арван хоёроос доошгүй байна. **82.4.**Парламентын гишүүдийг сонгох зорилгоор Парламентын хуулийн дагуу буюу түүнд тогтоосон (а) хил хязгаар; (б) сонгогдсон төлөөлөгчдийн тоог харгалзан сонгуулийн тойргийг байгуулна. **83.**Сонгуулийн хуваарилалтын зарчим (2) дэд хэсгийн (1), 82 дугаар зүйл (Парламентын бүрэлдэхүүн)-д заасны дагуу хуулийн төсөл нь боломжтой бол Парламентын гишүүн бүр ойролцоогоор ижил тооны сонгогчдыг төлөөлөх зарчимд тулгуурлана. Гэхдээ Тувалу Улсын хувьд дараах зүйлийг харгалзан үзэх шаардлагатай: (а) газарзүйн онцлог; (б) өөр өөр нутаг дэвсгэрийн ашиг сонирхол ба харилцаа - (i) нийтлэг зүйлс; эсхүл (ii) нийтлэг бус зүйлс; (в) одоо байгаа засаг захиргааны болон уламжлалт бүс нутгийн хил хязгаар; (г) харилцаа холбооны хэрэглэгдэхүүн; (д) хүн амын нягтаршил, шилжилт хөдөлгөөн; (е) энэ зорилгоор Парламентын тухай хуульд заасан бусад хүчин

		зүйлс. ***Эх сурвалж:*** *http://tuvalu-legislation.tv/cms/images/LEGISLATION/PRINCIPAL/1986/1986-0001/ConstitutionofTuvalu_1.pdf* **СОНГУУЛИЙН (ПАРЛАМЕНТЫН) ТУХАЙ ХУУЛЬ 2008** **3 дугаар зүйл.** Энэхүү хууль болон Үндсэн хуулийн 82(4) ба (5) болон 83 дугаар зүйлд зааснаар Тувалу нь нэрээрээ тодорхойлогдсон бүс нутгуудаас бүрдэх 8 сонгуулийн тойрогт хуваагдана. 1 дүгээр хавсралтад холбогдох гишүүдийн тоог оруулна. **Хавсралт 1.** 1. Funafuti 2 (сонгогдсон төлөөлөгчийн тоо); 2. Nanumanga 2; 3. Nanumea 2; 4. Nui 2; 5. Niutao 2; 6. Nukufetau 2; 7. Nukulaelae 1; 8. Vaitupu 2. ***Эх сурвалж:*** *https://tuvalu-legislation.tv/cms/images/LEGISLATION/PRINCIPAL/1980/1980-0002/ElectoralProvisionsParliamentAct_1.pdf*
37	**Унгар**	**ПАРЛАМЕНТЫН ГИШҮҮНИЙ СОНГУУЛИЙН ТУХАЙ ХУУЛЬ (CCIII, 2011)** **3 дугаар зүйл.** (1) Парламентын гишүүдийн тоо 199 байна. (2) Парламентын 106 гишүүнийг нэг мандаттай тойргоос, 93 гишүүнийг үндэсний хэмжээний жагсаалтаас сонгоно. **ТАЙЛБАР:** Жагсаалтыг хавсаргав. Үндэсний хэмжээний жагсаалт нь намын, эсхүл үндэсний цөөнхийн нэр дэвшигчдийн жагсаалт байж болно. ***Эх сурвалж:*** *https://www.parlament.hu/web/house-of-the-national-assembly/election-of-the-members-of-parliament* **4 дүгээр зүйл.** (2) Нэг мандаттай тойргийг байгуулахад а) мужууд болон Будапештын хилийг давахгүй байхаар; б) зэргэлдээ бүсийг байгуулах байдлаар; в) сонгогчдын тоо ойролцоогоор ижил байхаар байгуулна. (3) Хэрэв сонгогчдын тоо нэг мандаттай тойргийн сонгогчдын дунджаас давсан бол Будапештын дүүргүүд болон аль ч хот тосгоныг нэг мандаттай хоёр буюу түүнээс дээш тойрогт хуваах болно. (4) (2)а, б)-д заасан заалтуудыг хэрэгжүүлэхийн тулд аль ч тойргийн сонгогчдын тоо, газарзүйн байршил, үндэс угсаа, түүх, шашин шүтлэг болон орон нутгийн бусад онцлог, хүн амын шилжилт хөдөлгөөнийг харгалзан нэг мандаттай тойргийн сонгогчдын улсын арифметик дунджаас зөвхөн арван таван хувиас дээш бага зэрэг зөрүүтэй байж болно. (15% (онцгой тохиолдолд 20% хүртэл) (5) Муж болон Будапешт дахь нэг мандаттай тойргийн тоог 1-р хавсралтад, тэдгээрийн серийн дугаар, суудал, нутаг дэвсгэрийн хуваарийг 2-р хавсралтад тусгана. (6) (4)-д дурдсан хэлбэлзэл 20 хувиас хэтэрсэн бол Парламент нь 2-р хавсралтад өөрчлөлт оруулна. ***Эх сурвалж:*** *http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=142940.283327* *https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF(2014)037-e*

38	**Фижи**	**ҮНДСЭН ХУУЛЬ** **53 дугаар зүйл.** Парламентын гишүүдийн сонгууль нь нийт сонгогчдын нэрсийн жагсаалтад бүртгэгдсэн сонгогч бүр нэг сонголт хийхээр, сонголт бүр адил үнэ цэнэтэй байх нөхцөл бүхий пропоционал төлөөллийн олон мандаттай нээлттэй жагсаалтын системээр явагдана. **54 дүгээр зүйл**. (1) Парламент нь энэ Үндсэн хуулийн дагуу бүх нийтийн сонгуулиар сонгогдсон **50 гишүүнээс** бүрдэнэ. (2) Энэхүү Үндсэн хуульд заасны дагуу анхны бүх нийтийн сонгууль бүрийн дараа явуулж буй бүх нийтийн ерөнхий сонгуулиас доод тал нь 1 жилийн өмнө Сонгуулийн хороо нь парламентын бүрэлдэхүүнийг хянан үзэх ба шаардлагатай бол нэмэгдүүлж, эсхүл цөөрүүлж болно. Парламентын гишүүдийн тоог Фижи улсын хүн амын тоонд харьцуулсан харьцаа нь энэхүү Үндсэн хуулийн дагуу явагдсан анхны бүх нийтийн сонгуулийн өдөр Фижи улсын парламентын гишүүдийн тоог хүн амын тоонд харьцуулсан харьцаатай ижил байна. ***Эх сурвалж:*** *https://aceproject.org/ero-en/regions/pacific/FJ/fiji-constitution-2013/*
39	**Финланд**	**ҮНДСЭН ХУУЛЬ** **24 дүгээр зүйл.** Парламент нь нэг танхимтай. Танхим нь 200 төлөөлөгчөөс бүрдэх ба 4 жилийн хугацаатай сонгогдоно. **25 дугаар зүйл.** Парламентын сонгуулиар Финланд иргэдийн тоонд үндэслэн улсын нутаг дэвсгэрийг хамгийн багадаа 12, хамгийн ихдээ 18 тойрогт хуваана. Тодруулбал, Аландын арлууд нь нэг төлөөлөгчийг сонгох зорилгоор өөрсдийн тойргийг байгуулна. ***Эх сурвалж:*** *https://faolex.fao.org/docs/pdf/fin134323.pdf* *https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL(2017)023rev-bil* **СОНГУУЛИЙН ТУХАЙ ХУУЛЬ** **6 дугаар зүйл.** Аланд (Парламент)-ын сонгуулийн тойргийг эс тооцвол бусад тойрогт нийт 199 төлөөлөгч пропорционал системээр сонгогдоно. Аландын сонгуулийн тойрогт нэг төлөөлөгчийг сүүлд нь тогтоосон журмаар сонгоно. Аландын сонгуулийн тойргийг эс тооцвол парламентын суудлыг сонгуулийн тойрогт оршин суугч Финланд иргэдийн тоонд үндэслэн сонгууль болохоос зургаан сарын өмнө, тухайн сарын сүүлийн өдөр хуваарилна. Хуваарилалтыг хийхдээ сонгуулийн тойрог тус бүрийн Финландын иргэдийн тоог бүх сонгуулийн тойргийн Финландын иргэдийн нийлбэр тоонд хуваж, энэ тоог 199-өөр үржүүлэх байдлаар хийнэ. Сонгуулийн тойрог бүрийн парламентын мандатын тоо нь дээрх тооцооллоос гаргаж авсан бүхэл тоонд харгалзах ёстой. Хэрэв бүх суудлыг ийм байдлаар хуваагаагүй бол үлдсэн суудлыг сонгуулийн тойргуудад дээрх тооцооллоос гарсан бутархайн хуваарийн буурах дарааллаар хуваана. ***Эх сурвалж:*** *https://constitutionnet.org/sites/default/files/Election%20Act%201998%2C%20%20amended%202004.pdf*
40	**Хорват**	**ҮНДСЭН ХУУЛЬ** 71.Хорват Улсын Парламент 100-аас доошгүй, 160-аас илүүгүй гишүүнтэй байна. Гишүүд нь бүх нийтээрээ, шууд, тэгш сонгох эрхийн үндсэн дээр нууц санал хураалтаар сонгогдоно. 72.Хорват Улсын Парламентын гишүүдийн тоо, тэдгээрийг сонгох нөхцөл, журмыг хуулиар зохицуулна. ***Эх сурвалж:*** *https://www.constituteproject.org/constitution/Croatia_2013?lang=en*

		ХОРВАТЫН ПАРЛАМЕНТЫН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН СОНГУУЛИЙН ТУХАЙ ХУУЛЬ 39.Сонгуулийн тойргийг Хорватын Парламентад төлөөлөгч сонгох сонгуулийн тойргийн тухай хуульд заасан бөгөөд сонгуулийн тойргийн сонгогчдын тооны зөрүү ±5 хувиас ихгүй байхаар зохицуулна. Сонгуулийн тойргийг тодорхойлохдоо хуулиар тогтоосон Бүгд Найрамдах Хорват Улсын муж, хот, хотын захиргаадын нутаг дэвсгэрийг аль болох их хэмжээгээр харгалзан үзнэ. ***Эх сурвалж:*** *https://mvep.gov.hr/UserDocsImages/files/file/dokumenti/prevodenje/zakoni/21-Zakon-o-izmjenama-i-dopunama-Zakona-o-izboru-zastupnika-u-Hrvatski-sabor-NN-19-15-ENG.pdf*
41	**Швед**	**ҮНДСЭН ХУУЛЬ** Бүлэг 3. Риксдаг 1 дүгээр хэсэг. Риксдагийн бүрэлдэхүүн **2 дугаар зүйл.** Риксдаг (Парламент) нь нэг танхимтай, 349 гишүүнтэй. Бүлэг 4. Сонгуулийн тойрог **5 дугаар зүйл.** Риксдагийг бүрдүүлэх сонгуулийг зохион байгуулахад Хаант улс нь сонгуулийн тойргуудад хуваагдана. 5 дугаар хэсэг. Тойргуудад суудал хуваарилах **6 дугаар зүйл.** Риксдагийн нийт суудлын 310 суудал нь тогтсон, 39 нь нэмэлт суудал (adjustment seats) байна. Тойргийн тогтсон мандатыг тойрог тус бүрийн сонгуулийн эрх бүхий иргэдийн тоо болон Хаант Улс даяарх сонгуулийн эрх бүхий иргэдийн тоонд харьцуулсан харьцаанд үндэслэн тогтооно. Тойргуудын мандатын хуваарилалтыг дөрвөн жилээр тогтооно. ***Эх сурвалж:*** *https://www.constituteproject.org/constitution/Sweden_2012?lang=en* **ТАЙЛБАР:** 310 гишүүд нь олон мандаттай 29 тойргоос сонгогдоно. 39 нэмэлт суудлыг намуудад хуваарилсны дараа тойргуудад хуваарилдаг байна.[8] ***Эх сурвалж:*** *https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL(2017)023rev-bil* ***Сонгуулийн зорилгоор тойргийн хилийг тусгайлан тогтоодог эсэх:*** Риксдагийн сонгуульд Швед Улс нь 29 тойрогт хуваагддаг. Муж бүр нэг тойрог болдог, харин Стокгольм 2, Скане 4, Вастра Готаланд 5 тойрогт тус тус хуваагддаг байна. ***Эх сурвалж:*** *Сонгуулийн тухай хуулийн 4-р бүлэг, 1,2-р хэсэг* ***Тойргийн хилийг тогтоох шалгуур:*** Готланд арал нь Швед Улсын хамгийн том арал тул бүртгэлтэй оршин суугчдын тооноос үл хамааран Риксдагийн сонгуульд 1 тойрогт тооцогддог байна. ***Эх сурвалж:*** *Сонгуулийн тухай хуулийн 4-р бүлэг, 1-р хэсэг*
42	**Шинэ Зеланд**	Төлөөлөгчдийн танхим нь 120 гишүүнтэй. 120 гишүүнийг бүх нийтийн, шууд санал хураалтаар сонгоно. Парламентын 65 гишүүн нь нийт сонгогчдыг төлөөлдөг бол, 7 гишүүн Маори үндэстний төлөөлөл, үлдсэн 48 нь намын жагсаалтаар сонгогддог. **СОНГУУЛИЙН ТУХАЙ ХУУЛЬ** **35(3) дугаар зүйл.** а/Өмнөд арал нь ерөнхий сонгуулийн 16 тойрогт хуваагдана.

[8]

		б/Өмнөд арлын сонгуулийн насны нийт хүн амыг 16-д хуваах ба ингэснээр олж авсан коэффициент нь Өмнөд арлын квот болно. в/Хойд арлын сонгуулийн ерөнхий хүн амыг Өмнөд арлын квотоор хуваах бөгөөд ингэснээр олж авсан коэффициент нь Хойд арлын сонгуулийн ерөнхий тойргийн тоо болно. Хэрэв энэ хэсэг нь бутархайг агуулж байгаа бол энэ нь хагасаас илүүгүй тохиолдолд энэ хэсгийг тооцохгүй бөгөөд энэ тохиолдолд сонгуулийн ерөнхий тойргийн тоо нь тухайн хэсгийн дараачийн бүхэл тоо байна. г/Хойд арлын квотыг (в) хэсэгт заасны дагуу тухайн арлын сонгуулийн ерөнхий хүн амыг тухайн арлын сонгуулийн ерөнхий тойргийн тоонд хуваах замаар тогтооно. д/Арал бүрийн сонгуулийн ерөнхий тойрог тус бүрийн хилийг тогтоох үед сонгуулийн ерөнхий тойргийн нийт хүн ам, е, ё дахь хэсгийн заалтуудыг дагаж мөрдөнө. 36 дугаар зүйлд заасан зөвшөөрлийн заалт нь тухайн арлын квоттой тэнцүү байна. е/сонгуулийн хэд хэдэн ерөнхий тойргийг дараах зүйлсийг харгалзана. - тойргийн одоо байгаа хил - нэгдмэл сонирхлын бүлэг (Маоригийн сонгуулийн тойрогт овгийн харьяаллыг оруулна); - харилцаа холбооны хэрэгсэл (зам, утасны үйлчилгээ гэх мэт); - газарзүйн онцлог (уул, ус); -эдгээр тойргийн нийт сонгуулийн насны хүн амын урьдчилан таамагласан өөрчлөлтүүд ё/Сонгуулийн ерөнхий тойрог нь хойд аралд хэсэгчлэн, өмнөд аралд хэсэгчлэн байрлах ёсгүй. Сонгуулийн ерөнхий тойрог гэдэг нь Маоригийн сонгуулийн тойргоос бусад сонгуулийн тойргийг хэлнэ. Сонгуулийн ерөнхий хүн ам гэдэг нь Маори улсын сонгуулийн хүн амаас бусад хүн ам, орон сууцны сүүлийн үеийн тооллогоор харуулсан энгийн оршин суугчдын нийт хүн амыг хэлнэ. **36 дугаар зүйл. Квотыг тохируулах зөвшөөрөл** Хорооны үзэж байгаагаар сонгуулийн ерөнхий тойргийг 35-р зүйлд заасан үндэслэлийн дагуу квотыг яг багтаахын тулд бүрдүүлэх боломжгүй бол Хороо аль ч сонгуулийн ерөнхий тойрогт нэмэх, хасах замаар нэмэгдэл гаргаж болно. Нийт сонгуулийн хүн амын 5 хувиас хэтрэхгүй хэмжээгээр. **45 дугаар зүйл. Маоригийн төлөөлөл** а/ Шинэ Зеландын Маоригийн сонгуулийн хүн амыг 35(3)(b) хэсэгт заасны дагуу тодорхойлсон Өмнөд арал дахь ерөнхий сонгуулийн тойргийн квотоор хуваана, ингэснээр олж авсан хувь хэмжээ нь Маоригийн сонгуулийн тойргийн тоо байна: б/Хэрэв энэ хэсэг нь бутархайг агуулж байгаа бол энэ нь хагасаас хэтрээгүй тохиолдолд бутархайг тооцохгүй бөгөөд энэ тохиолдолд Маоригийн сонгуулийн тойргийн тоо нь тухайн хэсгийн дараачийн бүхэл тоо байна: в/ дэд хэсгийг харгалзан Маоригийн сонгуулийн тойрог тус бүр нь Маоригийн сонгуулийн хүн амын тэнцүү тооны гишүүдийг агуулна. Маоригийн сонгуулийн хүн амыг Маоригийн сонгуулийн тойргийн хооронд тэнцүү хуваахдаа дараах зүйлийг харгалзан үзнэ. - Маоригийн сонгуулийн тойргийн одоо байгаа хил хязгаар; - маори хүмүүс болон маори овгийн гишүүдийн нэгдмэл сонирхлын бүлэг; - харилцаа холбооны хэрэгсэл; - топографийн онцлог; - эдгээр дүүргүүдийн маоричуудын сонгуулийн хүн амын амьдралын

		туршид урьдчилан тооцоолсон аливаа өөрчлөлт. ***Эх сурвалж:*** *https://www.parliament.nz/en/mps-and-electorates/* *http://aceproject.org/ero-en/regions/pacific/NZ/new-zealand-electoral-act-2010/view*
43	**Эстони**	**ҮНДСЭН ХУУЛЬ** **60 дугаар зүйл.** Рийгикогу нь **зуун нэгэн** гишүүнээс бүрдэнэ. Рийгикогугийн гишүүд пропорционал зарчмаар чөлөөт сонгуулиар сонгогдоно. Сонгууль нь бүх нийтийн, тэгш, шууд, нууц санал хураалтаар явагдана. ***Эх сурвалж:*** *https://www.constituteproject.org/constitution/Estonia_2015.pdf?lang=en* **СОНГУУЛИЙН ТУХАЙ ХУУЛЬ** **6 дугаар зүйл. Сонгуулийн тойрог** Рийгикогугийн сонгууль нь олон мандаттай сонгуулийн 12 тойрогт явагдана: - сонгуулийн 1 дүгээр тойрог: Таллин хотын Хааберсти, Пхжа-Таллин, Кристиине дүүрэг; - сонгуулийн 2 дугаар тойрог: Таллин хотын Кесклинн, Ласнамае, Пирита дүүргүүд; - сонгуулийн 3 дугаар тойрог: Таллин хотын Мустамае болон Номме дүүрэг; - сонгуулийн 4 дүгээр тойрог: Харжу муж (Таллиннаас бусад) болон Рапла тойрог; - сонгуулийн 5 дугаар тойрог: Хииу муж, Ляэн муж, Сааре муж; - сонгуулийн 6 дугаар тойрог: Лаэне-Виру тойрог; - сонгуулийн 7 дугаар тойрог: Айда-Виру тойрог; - сонгуулийн 8 дугаар тойрог: Ярва муж ба Вилжанди тойрог; - сонгуулийн 9 дүгээр тойрог: Йогева муж ба Тарту муж (Тарту хотоос бусад); - сонгуулийн 10 дугаар тойрог: Тарту хот; - сонгуулийн 11 дүгээр тойрог: Вору, Валга, Полва муж; - сонгуулийн 12 дугаар тойрог: Пярну тойрог. **7 дугаар зүйл.** (1) Үндэсний сонгуулийн хороо нь тогтоолоор сонгуулийн тойргуудад мандатын хуваарилалтыг дараах байдлаар хийнэ: 1) нийт сонгогчдын тоог 101-д (гишүүдийн тоо) хуваана; 2) сонгуулийн тойргийн сонгогчдын тоог энэ хэсгийн 1-д заасан тооцооллын үндсэн дээр гарсан тоонд хуваана; 3) энэ хэсгийн 2-т заасан тооцооллын үр дүнд гарсан тоотой тохируулан сонгуулийн тойрог бүрд тодорхой тооны мандат олгоно. 4) энэ дэд хэсгийн 3-т заасны дагуу хуваарилагдаагүй мандатыг энэ дэд хэсгийн 2)-д заасан тооцооллын дүнд гарсан тооны бутархайг ашиглан хамгийн их үлдэгдлийн дүрмийг үндэслэж хуваарилна. ***Эх сурвалж:*** *https://www.riigiteataja.ee/en/eli/506052016002/consolide* *https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL(2017)023rev-bil*

ХАВСРАЛТУУД

Хавсралт 1. Кирибати Улсын Манеаба ни Маунгатабу (Парламент)-гийн сонгуулийн торгийн хуваарь

(Кирибати Улсын Сонгуулийн тухай хуулийн 9 дүгээр зүйлд заасан сонгуулийн 23 тойргийн хуваарийн заасан 1 дүгээр хүснэгт)

№	Сонгуулийн тойрог	Хамаарах нутаг дэвсгэр	Гишүүдийн тоо
1	Makin	The island of Makin	2
2	Butaritari	The island of Butaritari	2
3	Marakei	The island of Marakei	2
4	Abaiang	The island of Abaiang	3
5	Betio	The islet of Betio	3
6	Tarawa Teinainano	The area of authority of Teinainano Urban Council together with the islet of Tanaea	3
7	Rural Tarawa	The part of Tarawa Atoll not included in the Electoral Districts of Betio and Tarawa Teinainano	3
8	Banaba	Banaba	1
9	Maiana	The island of Maiana	2
10	Abemama	The island of Abemama	2
11	Aranuka	The island of Aranuka	1
12	Kuria	The island of Kuria	1
13	Nonouti	The island of Nonouti	2
14	North Tabiteuea	The part of Tabiteuea Atoll extending from the northern most point to and including the islet of Nauketai.	2
15	South Tabiteuea	The part of Tabiteuea Atoll not included in the North Tabiteuea electoral District	1
16	Onotoa	The island of Onotoa	2
17	Beru	The island of Beru	2
18	Nikunau	The island of Nikunau	2
19	Tamana	The island of Tamana	1
20	Arorae	The island of Arorae	1
21	Washington	Washington Island	1
22	Fanning	Fanning island	2
23	Kiritimati	Kiritimati	3

Хавсралт 2. Македон Улсын сонгуулийн тойргийн хуваарь

Македон Улсын Сонгуулийн тухай хуулийн 175 дугаар зүйлийн 175.1 дэх хэсэгт заасан сонгуулийн тойрог[9]

ELECTORAL DISTRICT 1			
Municipality of KARPOS	polling stations from	2592	to 2653
Municipality of KISELA VODA	polling stations from	2425	to 2427
Municipality of KISELA VODA	polling stations from	2654	to 2672
Municipality of KISELA VODA	polling stations from	2739	to 2751
Municipality of KISELA VODA	polling stations from	2761	to 2771
Municipality of KISELA VODA	polling stations from	2774	to 2795
Municipality of CENTAR	polling stations from	2796	to 2818
Municipality of CENTAR	polling stations from	2822	to 2822
Municipality of CENTAR	polling stations from	2828	to 2828
Municipality of CENTAR	polling stations from	2830	to 2868
Municipality of CENTAR	polling stations from	2870	to 2871
Municipality of CAIR	polling stations from	2819	to 2821
Municipality of CAIR	polling stations from	2823	to 2827
Municipality of CAIR	polling stations from	2829	to 2829
Municipality of CAIR	polling stations from	2869	to 2869
Municipality of CAIR	polling stations from	2872	to 2898
Municipality of AERODROM	polling stations from	2673	to 2738
Municipality of AERODROM	polling stations from	2752	to 2760
Municipality of AERODROM	polling stations from	2772	to 2773
Municipality of SARAJ	polling stations from	2428	to 2461
Municipality of MAKEDONSKI BROD	polling stations from	0224	to 0274
Municipality of SOPISTE	polling stations from	2412	to 2424
Municipality of STUDENICANI	polling stations from	2341	to 2361
ELECTORAL DISTRICT 2			
Municipality of GAZI BABA	polling stations from	2332	to 2332
Municipality of GAZI BABA	polling stations from	2476	to 2552
Municipality of GJORCE PETROV	polling stations from	2553	to 2591
Municipality of CAIR	polling stations from	2899	to 2903
Municipality of CAIR	polling stations from	2916	to 2917
Municipality of CAIR	polling stations from	2922	to 2922
Municipality of CAIR	polling stations from	2924	to 2928
Municipality of CAIR	polling stations from	2934	to 2945
Municipality of SUTO ORIZARI	polling stations from	2955	to 2973
Municipality of BUTEL	polling stations from	2904	to 2915
Municipality of BUTEL	polling stations from	2918	to 2921
Municipality of BUTEL	polling stations from	2923	to 2923
Municipality of BUTEL	polling stations from	2929	to 2933
Municipality of BUTEL	polling stations from	2946	to 2954
Municipality of ARACINOVO	polling stations from	2333	to 2340
Municipality of KUMANOVO	polling stations from	0995	to 1104
Municipality of LIPKOVO	polling stations from	1105	to 1130
Municipality of STARO NAGORICANE	polling stations from	1156	to 1186
Municipality of CUCER – SANDEVO	polling stations from	2462	to 2475
ELECTORAL DISTRICT 3			
Municipality of BEROVO	polling stations from	0001	to 0016
Municipality of VELES	polling stations from	2135	to 2203
Municipality of VELES	polling stations from	2207	to 2210
Municipality of VINICA	polling stations from	0303	to 0332
Municipality of GRADSKO	polling stations from	2217	to 2226

[9] https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF(2013)013-e

Municipality of DELCEVO	polling stations from	0572	to 0604
Municipality of ZELENIKOVO	polling stations from	2362	to 2376
Municipality of ZRNOVCI	polling stations from	0888	to 0891
Municipality of ILINDEN	polling stations from	2393	to 2411
Municipality of KARBINCI	polling stations from	2316	to 2331
Municipality of KOCANI	polling stations from	0830	to 0874
Municipality of KOCANI	polling stations from	0892	to 0902
Municipality of KRATOVO	polling stations from	0903	to 0937
Municipality of KRIVA PALANKA	polling stations from	0938	to 0981
Municipality of KUMANOVO	polling stations from	1131	to 1141
Municipality of KUMANOVO	polling stations from	1144	to 1150
Municipality of LOZOVO	polling stations from	1704	to 1712
Municipality of MAKEDONSKA KAMENICA	polling stations from	0605	to 0618
Municipality of PETROVEC	polling stations from	2377	to 2392
Municipality of PEHCEVO	polling stations from	0017	to 0025
Municipality of PROBISTIP	polling stations from	1530	to 1573
Municipality of RANKOVCE	polling stations from	0982	to 0994
Municipality of SVETI NIKOLE	polling stations from	1671	to 1703
Municipality of STARO NAGORICANE	polling stations from	1142	to 1143
Municipality of STARO NAGORICANE	polling stations from	1151	to 1155
Municipality of CASKA	polling stations from	2204	to 2206
Municipality of CASKA	polling stations from	2211	to 2216
Municipality of CASKA	polling stations from	2227	to 2246
Municipality of CESINOVO - OBLESEVO	polling stations from	0875	to 0887
Municipality of STIP	polling stations from	2247	to 2315
ELECTORAL DISTRICT 4			
Municipality of BITOLA	polling stations from	0194	to 0204
Municipality of BOGDANCI	polling stations from	0368	to 0377
Municipality of BOSILOVO	polling stations from	1811	to 1826
Municipality of BOSILOVO	polling stations from	1842	to 1843
Municipality of VALANDOVO	polling stations from	0280	to 0302
Municipality of VASILEVO	polling stations from	1794	to 1810
Municipality of GEVGELIJA	polling stations from	0333	to 0367
Municipality of DEMIR KAPIJA	polling stations from	1238	to 1248
Municipality of KAVADARCI	polling stations from	0659	to 0712
Municipality of KONCE	polling stations from	1608	to 1617
Municipality of KRIVOGASTANI	polling stations from	1508	to 1519
Municipality of MOGILA	polling stations from	0181	to 0193
Municipality of MOGILA	polling stations from	0214	to 0223
Municipality of NEGOTINO	polling stations from	1213	to 1237
Municipality of NOVACI	polling stations from	0158	to 0180
Municipality of NOVO SELO	polling stations from	1774	to 1792
Municipality of PRILEP	polling stations from	1350	to 1457
Municipality of PRILEP	polling stations from	1494	to 1507
Municipality of PRILEP	polling stations from	1520	to 1529
Municipality of RADOVIS	polling stations from	1574	to 1607
Municipality of RADOVIS	polling stations from	1618	to 1623
Municipality of ROSOMAN	polling stations from	0713	to 0722
Municipality of DOJRAN	polling stations from	0378	to 0385
Municipality of STRUMICA	polling stations from	1713	to 1773
Municipality of STRUMICA	polling stations from	1793	to 1793
Municipality of STRUMICA	polling stations from	1827	to 1841
ELECTORAL DISTRICT 5			
Municipality of DEBAR	polling stations from	0549	0554
Municipality of CENTAR ZUPA	polling stations from	0557	0571
Municipality of DEBARCA	polling stations from	1314	to 1334
Municipality of DEBARCA	polling stations from	1343	to 1349
Municipality of BITOLA	polling stations from	0026	to 0157

Municipality of BITOLA	polling stations from	0205	to 0213
Municipality of VEVCANI	polling stations from	1921	to 1923
Municipality of VRANESTICA	polling stations from	0802	to 0813
Municipality of DEMIR HISAR	polling stations from	0619	to 0658
Municipality of DOLNENI	polling stations from	1209	to 1211
Municipality of DOLNENI	polling stations from	1458	to 1493
Municipality of DRUGOVO	polling stations from	0758	to 0781
Municipality of KICEVO	polling stations from	0723	to 0757
Municipality of KRIVOGASTANI	polling stations from	1212	to 1212
Municipality of KRUSEVO	polling stations from	1187	to 1208
Municipality of OHRID	polling stations from	1249	to 1313
Municipality of OHRID	polling stations from	1335	to 1342
Municipality of PLASNICA	polling stations from	0275	to 0279
Municipality of RESEN	polling stations from	1624	to 1670
Municipality of STRUGA	polling stations from	1844	to 1920
Municipality of STRUGA	polling stations from	2976	to 2976
ELECTORAL DISTRICT 6			
Municipality of BOGOVINJE	polling stations from	2050	to 2079
Municipality of BRVENICA	polling stations from	2032	to 2049
Municipality of VRAPCISTE	polling stations from	0436	to 0462
Municipality of GOSTIVAR	polling stations from	0386	to 0435
Municipality of GOSTIVAR	polling stations from	0480	to 0480
Municipality of GOSTIVAR	polling stations from	0499	to 0533
Municipality of GOSTIVAR	polling stations from	0782	to 0782
Municipality of GOSTIVAR	polling stations from	2974	to 2975
Municipality of DEBAR	polling stations from	0477	to 0477
Municipality of DEBAR	polling stations from	0534	to 0548
Municipality of DEBAR	polling stations from	0555	0556
Municipality of ZELINO	polling stations from	2089	to 2114
Municipality of ZAJAS	polling stations from	0814	to 0829
Municipality of JEGUNOVCE	polling stations from	2115	to 2134
Municipality of KICEVO	polling stations from	0783	to 0801
Municipality of KICEVO	polling stations from	0814	to 0829
Municipality of MAVROVO I ROSTUSA	polling stations from	0463	to 0476
Municipality of MAVROVO I ROSTUSA	polling stations from	0478	to 0479
Municipality of MAVROVO I ROSTUSA	polling stations from	0481	to 0498
Municipality of OSLOMEJ	polling stations from	0783	to 0801
Municipality of TEARCE	polling stations from	2007	to 2031
Municipality of TETOVO	polling stations from	1924	to 2006
Municipality TETOVO	polling stations from	2080	to 2088

Хавсралт 3. Унгар Улсын муж, нийслэл дэх бие даасан тойргийн тоо[10]

№	Сонгуулийн тойрог	Тойргийн тоо
1	Budapest	18
2	Baranya	4
3	Bács-Kiskun	6
4	Békés	4
5	Borsod-Abaúj-Zemplén	7
6	Csongrád-Csanád	4
7	Fejér	5
8	Győr-Moson-Sopron	5
9	Hajdú-Bihar	6
10	Heves	3
11	Jász-Nagykun-Szolnok	4
12	Komárom-Esztergom	3
13	Nógrád	2
14	Pest	12
15	Somogy	4
16	Szabolcs-Szatmár-Bereg	6
17	Tolna	3
18	Vas	3
19	Veszprém	4
20	Zala	3
	Бүгд	106

[10] https://njt.hu/jogszabaly/2011-203-00-00